

**Handreiking vrijwillige
duurzaamheidsverantwoording**
Onderwijs- & kennisinstellingen

Bijstellingsversie

Deze handreiking is beschikbaar op www.rijksoverheid.nl. >> onderwijs en wetenschap >> financiering onderwijs >> toezicht en verantwoording.

Samenstelling en eindredactie: deze handreiking is tot stand gekomen binnen het programma Samen Verantwoorden in de werkgroep Duurzaamheid opgesteld met medewerking van Coöperatie Leren voor Morgen, DUO, Eindhoven University of Technology, Esprit Scholen, The Footprinters, De Haagse Hogeschool, Hogeschool van Amsterdam, Hogeschool Rotterdam, Ichthus College, Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Lentiz, MBO Amersfoort, Ministerie van OCW, NBA, NWO, De Onderwijsspecialisten, PWC, ROC van Amsterdam-Flevoland, Stichting BOOR, Tilburg University, Universiteit Twente, Van Ree Accountants, Vereniging voor Christelijk Voortgezet onderwijs te Rotterdam en meerdere personen op persoonlijke titel.

De updates zijn belegd bij Ministerie van OCW/ Directie FEZ/B&C/Team Verantwoording.

Deze handreiking verschijnt alleen in een elektronische versie. Met een (gratis) abonnement op de Nieuwsbrief Jaarverslaggeving Onderwijs blijft u op de hoogte van actuele zaken. U kunt zich hiervoor opgeven [via de website van rijksoverheid](http://www.rijksoverheid.nl).

Deze handreiking is met de grootst mogelijke zorg samengesteld en is gebaseerd op de situatie en kennis van de werkgroep begin 2025. Opmerkingen en aanbevelingen die het gebruik van deze handreiking kunnen bevorderen, zijn zeer welkom. Het mailadres is: jaarverslaggeving@minocw.nl. Aan deze publicatie kunnen geen rechten worden ontleend.

Inhoudsopgave

1	Hoe te starten en door te groeien	4
2	Wat is duurzaamheidsverantwoording	6
3	Waarom duurzaamheidsverantwoording	8
4	Opbouw en indicatoren groeimodel	10
5	Borging in de organisatie	16
6	Wat en waar rapporteren	19
	Bijlage A Begrippenlijst	21
	Bijlage B Totstandkoming handreiking	22
	Bijlage C Toelichting energieverbruik en opwekking	40
	Bijlage D Toelichting CO ₂ footprint scope 1, 2 en 3	42
	Bijlage E Toelichting circulariteit	46
	Bijlage F Toelichting sociale en fysieke gezondheid	47
	Bijlage G Toelichting diversiteit, gelijkheid en inclusiviteit	50
	Bijlage H Toelichting organisatiecultuur	56
	Bijlage I Toelichting dierenwelzijn	59
	Bijlage J Toelichting zakelijk gedrag en integriteit	60
	Bijlage K Toelichting duurzaamheid in onderwijs	62
	Bijlage L Toelichting duurzaamheid in onderzoek	63
	Bijlage M Toelichting duurzaamheid in valorisatie	64
	Bijlage N Toelichting duurzaamheid in leerling en student organisaties	65
	Bijlage O Overzicht voorgenomen wijzigingen	66

1 Hoe te starten en door te groeien

Start

Kiest u en uw organisatie voor duurzaamheidsverantwoording? Dan bieden wij, de werkgroep Duurzaamheid van het programma Samen Verantwoorden, met deze handreiking de handvaten om met duurzaamheidsverantwoording aan de slag te gaan.

Voor de duurzaamheidsverantwoording van onderwijs- en kennisinstellingen adviseert de werkgroep om onderstaand groeimodel te hanteren.

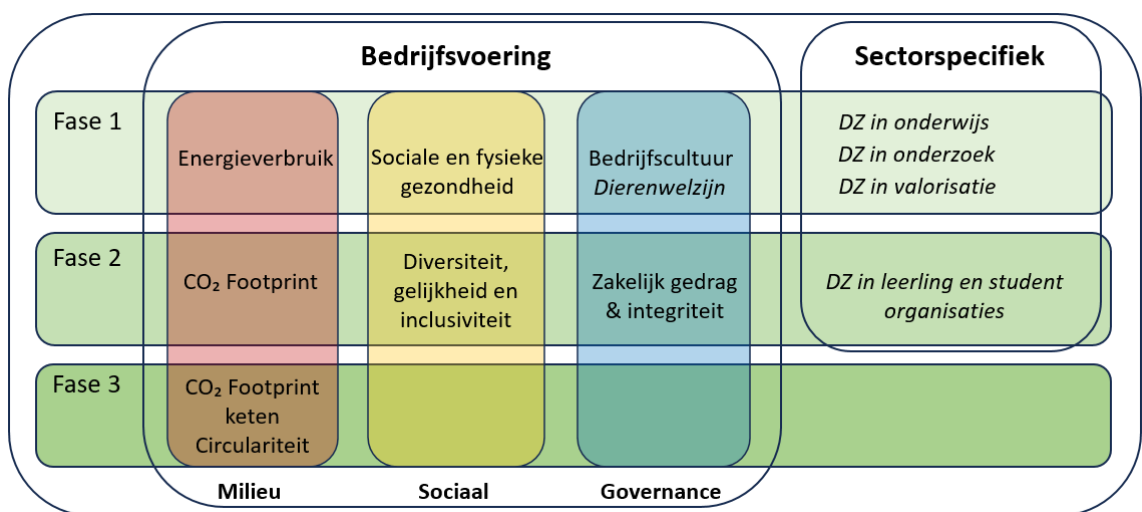
Afhankelijk van de eigen mogelijkheden en ambities kan worden ingestapt in een fase van het groeimodel. Vanuit het gekozen startpunt kan worden doorgegroeid.

Is dit de eerste keer dat u over duurzaamheid gaat verantwoorden? Dan adviseren wij om te beginnen met fase één van het groeimodel hieronder.

Heeft u al eerder over duurzaamheid verantwoord? Maak dan een inventarisatie welke data al beschikbaar is en vul deze aan tot minimaal de eerste fase. Wellicht lukt het al om in een hogere fase te starten.

Groeimodel

Figuur 1: groeimodel duurzaamheidsverantwoording onderwijs- en kennisinstellingen

Schuingedrukt in figuur: te overwegen aanvullende thema's die voor een deel van de sector materieel kunnen zijn

Dit groeimodel bevat de van belang zijnde duurzaamheidsonderwerpen en bijhorende indicatoren voor onderwijs- en kennisinstellingen. In hoofdstuk vier is dit model uitgewerkt inclusief de indicatoren die bij de onderwerpen zijn geselecteerd. In bijlage B is de selectie van de duurzaamheidsonderwerpen toegelicht.

Ambitie en borging

Naast de verantwoordingsambitie voor de fases binnen het groeimodel, staat de ambitie voor duurzaamheid centraal. Het is een eerste stap om de stand van zaken te meten en toe te lichten, een essentiële volgende stap is om hier doelstellingen aan te verbinden.

Elk jaar kunt u doorgroeien in het groeimodel volgens de eigen gestelde ambities op het gebied van gefaseerde verantwoording én op duurzaamheid zelf.

Wat is de motivator achter de groei? De motivatie voor duurzaamheidsverantwoording van de verschillende betrokken partijen is opgenomen in hoofdstuk drie.

Advies voor het borgen van duurzaamheid in de organisatie en het borgen van de groei op dit thema conform het zelfgekozen ambitieniveau, is uitgewerkt in hoofdstuk vijf.

Kaders en groeirichting

Groeien kan het meest efficiënt binnen duidelijke kaders. Wat we precies verstaan onder duurzaamheidsverantwoording en wat de uitgangspunten zijn voor deze handreiking is te vinden in het tweede hoofdstuk.

Groeiproces handreiking

Deze handreiking wordt jaarlijks in het najaar bekeken voor gewenste aanpassingen en afgestemd met een klankboardgroep. Volgend jaar worden ook voorbeelden van best practices toegevoegd. Is er nog iets onduidelijk, zijn wijzigingen gewenst, of bent u trots op de eigen duurzaamheidsrapportage? Deel dit dan via het e-mailadres jaarverslaggeving@minocw.nl.

2 Wat is duurzaamheidsverantwoording

Algemeen

Duurzaamheidsverantwoording

Duurzaamheidsverantwoording staat voor het geven van inzicht in de strategie en het beleid omtrent duurzaamheid, in hoe dit wordt geïmplementeerd en in hoe op dit gebied wordt gepresteerd op de van belang zijnde thema's.

Vanuit Europa is sinds 1 januari 2025 duurzaamheidsrapportage voor grote ondernemingen (BV's en NV's) verplicht. Dit is vastgelegd in de Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD). Voor stichtingen en verenigingen is het niet verplicht, maar er kan wel voor gekozen worden.

Duurzaamheid

De Verenigde Naties definiëren het als volgt; voldoen aan de behoeften van het heden zonder het vermogen van toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien in gevaar te brengen.

Duurzaamheid is een breed begrip dat in deze handreiking in navolging van de CSRD de ESG omvat. ESG staat voor Environment (Milieu), Social (Sociaal) en Governance (Bestuur).

Bepalen wat van belang is

Om te bepalen welke onderwerpen van belang zijn om op te nemen in de Duurzaamheidsverantwoording, analyseert u wat materieel is voor uw organisatie. Hiervoor voert u een dubbele materialiteitsanalyse (DMA) uit.

Bij de dubbele materialiteitsanalyse worden twee invalshoeken gehanteerd. Zo wordt gekeken naar de invloed van de organisatie op haar omgeving; de impact materialiteit. En er wordt gekeken naar invloed van de ontwikkelingen op het gebied van duurzaamheid op de organisatie; de financiële materialiteit.

Figuur 2: dubbele materialiteit

Bij de analyse van deze twee invalshoeken bekijkt u de mogelijke duurzaamheidsonderwerpen van beide perspectieven en wat hiervan relevant is voor de organisatie en belanghebbenden. Op basis hiervan bepaalt u met welke duurzaamheidsonderwerpen de organisatie verschil kan maken en waarover het dus wenselijk is om te rapporteren.

Onderwijs- en kennisinstellingen

Bepalen wat van belang is

Met de werkgroep hebben we, voor zover mogelijk, een algemene DMA uitgevoerd.

Hiermee hebben we de duurzaamheidsonderwerpen die voor onze organisaties materieel bevonden zijn in kaart gebracht. De onderwerpen van de hoogste materialiteit zijn ingedeeld in het groeimodel. Per onderwerp zijn passende indicatoren geselecteerd. Omdat dit een algemene DMA betreft, gericht op alle onderwijs- en kennisinstellingen, kan het zijn dat er zaken gemist zijn die voor jouw specifieke organisatie wel materieel zijn, of dat er thema's tussen staan die op jouw organisatie niet of minder van toepassing zijn.

Voor een optimale duurzaamheidsrapportage adviseert de werkgroep om zelf een DMA uit te voeren. De DMA van de werkgroep en de handvaten voor een eigen DMA zijn uitgewerkt in bijlage B.

Duurzaamheidsrapportage

Deze verantwoording wordt vastgelegd in een duurzaamheidsrapportage of als onderdeel van het bestuursverslag. Het streven is om deze rapportage op te nemen in het bestuursverslag. Meer over wijze van rapporteren staat in hoofdstuk zes.

Uitgangspunten duurzaamheidsverantwoording in de handreiking

Doel

Voor de duurzaamheidsverantwoording streven we naar een uniforme, laagdrempelige deelname, die haalbaar en transparant is.

Laagdrempelig en haalbare deelname is van belang om zoveel mogelijk scholen en kennisinstellingen mee te laten doen.

Een uniforme en transparante aanpak is essentieel om inspanningen en resultaten te kunnen vergelijken en op waarde in te kunnen schatten. Ook kunnen instellingen hierdoor makkelijker van elkaar leren.

Groeimodel

Voor de implementatie van duurzaamheidsverantwoording is gekozen om gebruik te maken van een groeimodel. Een groeimodel biedt een haalbare instap en geeft ruimte voor groei op maat. Het groeimodel is uitgewerkt in hoofdstuk vier.

Starten is in het groeimodel belangrijker dan perfectie. Start en licht toe hoe u wilt groeien.

Vergelijkbaar

Voor de uniformiteit in de verantwoording is gekozen om de duurzaamheidsverantwoording in lijn met de Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) uit te werken. Bedrijven en organisaties, met waardeketens waar onderwijs en onderzoek deel van uitmaken, moeten nu of in de toekomst, rapporteren op basis van deze regelgeving. Hierbij moeten zij ook rapporteren over hun waardeketen en hiervoor zullen zij in die waardeketen informatie gaan opvragen.

Afbakening

De rapportage vindt, tenzij anders aangegeven, plaats op instellingsniveau. Het instellingsniveau staat gelijk aan het bevoegd gezag, het niveau van de jaarverslaggeving.

3 Waarom duurzaamheidsverantwoording

Intrinsieke motivatie voor publiek belang

Veel mensen in het onderwijs zijn intrinsiek gemotiveerd om mee te werken aan duurzaamheid als publiek belang en willen laten zien wat hun instelling op dit gebied voor elkaar krijgt. Dit vormde de aanleiding van deze handreiking.

Leerlingen en studenten

Veel leerlingen en studenten maken zich zorgen over klimaatverandering, duurzaamheid en hun toekomst¹. Wat zich ook regelmatig heeft geuit in schoolstakingen en studentenprotesten. De transparantie van een duurzaamheidsrapportage kan hierbij helpen.

Bedrijfsleven

Onderwijs- en kennisinstellingen zijn verbonden met het bedrijfsleven. Grote ondernemingen moeten conform de CSRD verplicht rapporteren over duurzaamheid in hun gehele waardeketen, waar onderwijs en onderzoek deel van uitmaken. Ze kunnen daarom ook bij onderwijs en kennisinstelling informatie opvragen.

Fondsen

Voor duurzaamheid zijn speciale fondsen beschikbaar. Daarnaast kennen steeds meer overige doelsubsidies en extra gelden in het algemeen ook duurzaamheidseisen, die met een rapportage onderbouwd moeten worden.

Docenten

Ook op de krappe arbeidsmarkt speelt duurzaamheid een steeds grotere rol, met name onder de jongere generatie. Van de Nederlanders wil 55% zien dat een toekomstige werkgever een bijdrage levert aan een beter milieu. Van de ondervraagde jongeren tussen 20 en 29 jaar vindt 69% dat werkgevers prioriteit moeten geven aan duurzaam ondernemen².

Doelstellingen klimaatwet steunen

De onderwijs- en kennisinstellingen maken deel uit van een mondiale duurzaamheidsbeweging om de opwarming van de aarde tegen te gaan. In navolging van het internationale [klimaatakkoord van Parijs](#) zijn nationaal het [klimaatakkoord Nederland](#) en de [Klimaatwet](#) opgesteld. Hierin is de beoogde vermindering van broeikasgassen in 2030 en 2050 vastgelegd. Deze, door de overheid, vastgelegde doelstelling is een maatschappelijk belang dat de onderwijs- en onderzoeksinstituten als publieke instellingen steunen.

¹ Ipsos, Rapport voor Milieudefensie Jong; Grotere klimaatzorgen voor de generatie van morgen, 24 mei 2024.

² Klimaatenquête van de Europese Investeringsbank, 21 maart 2023

Toonzetten

Mogelijk wordt duurzaamheidsverantwoording in de toekomst wel verplicht. Door nu zelf het voortouw te nemen kan de keten leidend zijn in een relevante en passende duurzaamheidsverantwoording.

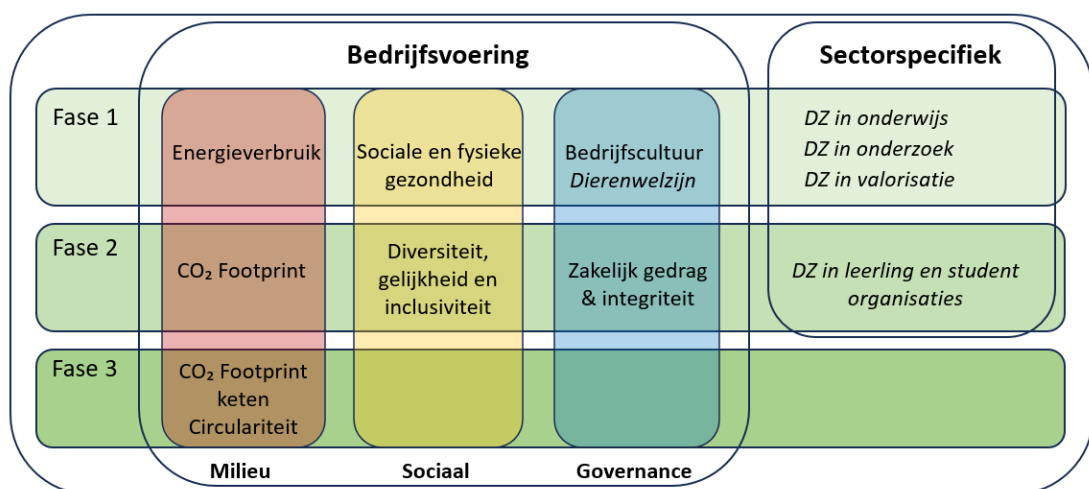
4 Opbouw en indicatoren groeimodel

Algemeen

Voor de duurzaamheidsverantwoording van onderwijs- en kennisinstellingen adviseren we om onderstaand groeimodel te hanteren. Afhankelijk van de eigen mogelijkheden en ambities kan worden ingestapt in een fase van het groeimodel. Per fase kunt u doorgroeien naar een hoger verantwoordings- en ambitieniveau.

De opbouw van het groeimodel en bijhorende indicatoren zijn hieronder verder uitgewerkt. Hoe te starten is toegelicht in het eerste hoofdstuk en de borging in het vijfde hoofdstuk.

Figuur 3: Groeimodel duurzaamheidsverantwoording onderwijs & kennis

Schuingedrukt in figuur: te overwegen aanvullende thema's die voor een deel van de sector materieel kunnen zijn

Opbouw model

Bedrijfsvoering en sectorspecifiek

In het groeimodel wordt onderscheid gemaakt tussen de bedrijfsvoering en sectorspecifiek. De bedrijfsvoering is gericht op het gemeenschappelijke deel van alle organisaties. Sectorspecifiek is gericht op de unieke risico's en kansen van onderwijs en kennisinstellingen.

Kenmerkend voor onderwijs- en kennisinstellingen is dat ze toekomstgericht zijn. Hier liggen grote kansen op impact op de lange termijn. Deze onderwerpen zijn uniek voor deze sector. Het wisselt per organisatie bij de onderwijs- en kennisinstellingen welke van deze onderwerpen van toepassing zijn. Neem alleen de onderwerpen mee welke voor jouw organisatie van toepassing zijn. Zo zal bijvoorbeeld een basisschool wel onderwijs hebben en geen onderzoek en valorisatie.

Milieu, sociaal en governance

In lijn met de CSRD worden de drie ESG-pijlers van de CSRD aangehouden. De onderwerpen voor de bedrijfsvoering zijn over deze pijlers in lijn met de indeling van de CSRD verdeeld. Bij het sectorspecifieke deel is het wenselijk om binnen de onderwerpen ook per ESG-pijler een toelichting te geven.

Fases

Binnen het groeimodel kunt u groeien op verantwoordingsniveau naar een hogere fase.

En naar een bewust duurzamere organisatie. Dit laatste is afhankelijk van de gekozen doelstellingen bij de duurzaamheidsonderwerpen.

Indicatoren

Hieronder zijn per thema de 12 belangrijkste duurzaamheidsonderwerpen voor het onderwijs- en de kennisinstellingen met context en indicatoren op volgorde van de opbouw van het groeimodel uitgewerkt. De indicatoren worden verder uitgewerkt in de bijlagen.

Thema Milieu

Fase	Onderwerp	Indicator	Bijlage
1	Energieverbruik		<u>C</u>
	Verbruik	• Electraverbruik in kWh • Verbruik stadswarmte in kWh • Gasverbruik in kWh	
	Opwekking	• Duurzaam opgewekte energie in kWh en percentage • Toelichting herkomst duurzaam opgewekte energie ◦ Toelichting eigen opwekking (kWh en methode) ◦ Toelichting ingekochte energie met duurzame opwekking en type certificaten	
	Doelstelling	• Toelichting doelstelling(en) met tijdsbepaling	
2	CO_{2e}-footprint, scope 1 & 2		<u>D</u>
	Scope 1	• De directe uitstoot, veroorzaakt door eigen bronnen binnen de organisatie omgerekend naar CO_{2e} • Berekend a.d.h.v. het GHG-protocol op basis van daadwerkelijk verbruik • Weergave van zowel market-based als location-based CO_{2e}	
	Scope 2	• De indirecte uitstoot omgerekend naar CO_{2e} • Berekend a.d.h.v. het GHG-protocol op basis van daadwerkelijk verbruik. Weergave van zowel market-based als location-based CO_{2e}.	
	Doelstelling	• Toelichting doelstelling(en) met tijdsbepaling	
3	CO_{2e}-footprint, scope 3 (keten)		<u>D</u>
	Scope 3	• De uitstoot in de keten omgerekend naar CO_{2e}. • De organisatie rapporteert een volledig overzicht van scope 3 emissies, op basis van spend-based, met duidelijke benoeming van de gebruikte database van omrekenfactoren • Berekend a.d.h.v. het GHG-protocol op basis van een spend-based analyse om hot-spots in kaart te brengen. Vervolgens kunnen deze hot-spots verder worden uitgewerkt, bijvoorbeeld door daadwerkelijke verbruiksdata op te vragen bij leveranciers.	
	Doelstelling	• Toelichting doelstelling(en) met tijdsbepaling	

3 Circulariteit

E

Afval	• Hoeveelheid afval (T-2, T-1, T) - materiaaluitstroom
Beleid	• Circulariteitsbeleid inclusief inkoop - materiaalinstroom
Doelstelling	• Toelichting op circulariteitsambitie en doelstelling(en)mede aan de hand van de R-ladder

Thema Sociaal

Fase Onderwerp Indicator Bijlage

1 Sociale en fysieke gezondheid

F

Leerlingen en studenten	• Toelichting op beleid en doelstellingen met tijdsbepaling. • Aantal meldingen/klachten over veiligheid waaronder grensoverschrijdend gedrag en discriminatie • Tevredenheid afhandeling klachten • Vertrouwen in klachtenprocedure veiligheidsbeleid • Percentage dat zich veilig voelt (studenten/leerling enquête) • Toelichting op fysieke omgeving
Medewerkers	• Toelichting of links naar monitoring sociaal en fysiek veiligheidsbeleid, waaronder escalatieroute en doelstellingen met tijdsbepaling. • Aantal klachten over veiligheid, waaronder grensoverschrijdend gedrag en discriminatie • Tevredenheid afhandeling klachten • Vertrouwen in klachtenprocedure veiligheidsbeleid • Inzet BHV/ incidentele beveiliging; aantal en soort incidenten • Aantal en soort gemelde incidenten of ongevallen op de werkvloer

2 Diversiteit, gelijkheid en inclusiviteit

G

Leerlingen en studenten	• Leeftijdsverdeling van leerlingen/ studenten per totaal aantal en per niveau of opleiding • Uitstroom; het percentage studenten per einde van het rapportagejaar, verdeeld naar man, vrouw, overig en niet-geregistreerd • Herkomst; het totaal aantal nationaliteiten wat voorkomt onder leerlingen/ studenten per einde van het rapportagejaar • Uitstroom; het aantal en percentage leerlingen/ studenten wat de organisatie heeft verlaten voor afronding van hun opleiding, in het jaar waarover wordt gerapporteerd, weergegeven als aantal ten opzichte van het totaal aantal leerlingen/ studenten • Toelichting beleid en doelstelling(en) met tijdsbepaling ten aanzien van Diversiteit, Gelijkheid en Inclusie

Medewerkers	• Toelichting op beleid (of link) diversiteit, gelijkheid en inclusiviteit. Inclusief doelstelling(en) met tijdsbepaling • Leeftijdsverdeling van medewerkers • Genderverdeling; het totaal aantal medewerkers, per einde van het rapportagejaar, verdeeld naar man, vrouw, overig en niet-geregistreerd • Herkomst; het totaal aantal nationaliteiten wat voorkomt onder het personeel per einde van het rapportagejaar • Uitstroom; het aantal en percentage medewerkers wat de organisatie heeft verlaten in het jaar waarover wordt gerapporteerd, weergegeven als aantal ten opzichte van het totaal aantal medewerkers • Arbeidsbeperking; het aantal en percentage medewerkers met een beperking verdeeld naar man- vrouw, overig en niet geregistreerd. • Loonkloof; loonkloofanalyse • Diversiteit in management en toezicht; overzicht van de genderverdeling, herkomst en leeftijdsopbouw van management en (interne) toezichthoudende organen
-------------	--

Thema Governance

Fase	Onderwerp	Indicator	Bijlage
1	Organisatiecultuur		H
	Strategie en rapportage	• Beschrijving hoe duurzaamheid is opgenomen in de strategie en jaarverslaglegging • Beschrijving hoe het management en toezichthouders worden geïnformeerd, en hoe zij deze thema's meenemen in de besluitvorming • Beschrijving hoe resultaten de strategie beïnvloeden en andersom • Beschrijving hoe duurzaamheid wordt geïntegreerd in de waardeketen	
	Toegewezen middelen	• Overzicht van de capaciteit (in aantal FTE en percentage van totaal) die is toegewezen aan duurzaamheidsbeleid, weergegeven per functieniveau • Het aantal FTE wat is toegewezen aan duurzaamheidsbeleid, per einde kalenderjaar, weergegeven als aantal ten opzichte van het totaal aantal FTE • Het toegewezen budget voor duurzaamheidsbeleid in €, anders dan het aantal toegewezen FTE, en of dit budget structureel of tijdelijk beschikbaar is (onderdeel is van de meer-jaren begroting of als project of tijdelijk budget is gealloceerd) • Indien het aantal FTE niet bekend is of duurzaamheid als kerntaak niet als zodanig binnen functies is belegd, kan er een beschrijving worden gegeven van de verankering van duurzaamheid in de lijnverantwoordelijkheid	
	Overige regelingen	• Code van Goed Bestuur • Gedragscode wetenschappelijke integriteit • Klokkenluidersregeling	

Verankering en beleid	- Beschrijving verankering duurzaamheidsbeleid in de organisatie - Beschrijving specifieke functies met verantwoordelijkheid m.b.t. verankering duurzaamheid in de organisatie - Beschrijving bestaand duurzaamheidsbeleid - Beschrijving doelstellingen en in te zetten acties duurzaamheidsbeleid
-----------------------	--

1 Dierenwelzijn	I
Beleid	Toelichting beleid dierenwelzijn, inclusief link naar openbare rapportages
Medewerkers	Toelichting doelstelling(en) met tijdsbepaling

2 Zakelijk gedrag en integriteit	J
Relatiebeheer	- Beschrijving van het beleid waarmee late betalingen wordt tegengegaan waarbij betalingspraktijken voor het MKB specifiek worden toegelicht. - Gemiddelde aantal dagen tot betaling factuur - Percentage betalingen die verlopen conform betalingsbeleid - Toelichting op de doelstellingen ten aanzien van beheer van relaties
Inkoop	Beschrijving duurzaamheidsaspecten in inkoopbeleid en proces
Onwettig gedrag en fraude	- Beschrijving beleid ter voorkoming onwettig gedrag en fraude - Beschrijving onderzoek naar incidenten - Registratie betaalde en onbetaalde nevenactiviteiten - Aantal meldingen onwettig gedrag en fraude
Politieke invloed en betrokkenheid	- Beschrijving verantwoordelijkheid politieke betrokkenheid - Toelichting doelstelling(en) politieke invloed en betrokkenheid met tijdsbepaling

Thema Sectorspecifiek

Fase	Onderwerp	Indicator	Bijlage
1	Duurzaamheid op onderwijs		K
	Toelichting	Hoe duurzaamheid in het onderwijs is vervlochten aan de hand van een gekozen referentiekader. Hierbij onderscheid maken in generiek, onderwijs brede verankering van duurzaamheid en specifiek op duurzaamheid gerichte evenementen, projecten of vakken	

1 Duurzaamheid in onderzoek

L

Toelichting

- Hoe duurzaamheid in het onderzoek is vervlochten aan de hand van gekozen referentiekader. Hierbij onderscheid maken in generieke verankering van duurzaamheid in onderzoek en specifiek op duurzaamheid gerichte onderzoeken

1 Duurzaamheid in valorisatie

M

Toelichting

- Hoe duurzaamheid in valorisatie is vervlochten aan de hand van gekozen referentiekader

2 Duurzaamheid in leerling- en studentorganisaties

N

Aanwezigheid

- Beschrijving van de verschillende duurzame leerling/studenten organisatie(s) (denk aan Green Office, impacthub, living lab, vegan association)

Doel

- Beschrijving van het doel van de organisatie en op welke wijze het bijdraagt aan duurzaamheid
- Beschrijving van de activiteiten van de organisatie en op welke wijze deze bijdragen aan duurzaamheid

Ondersteuning

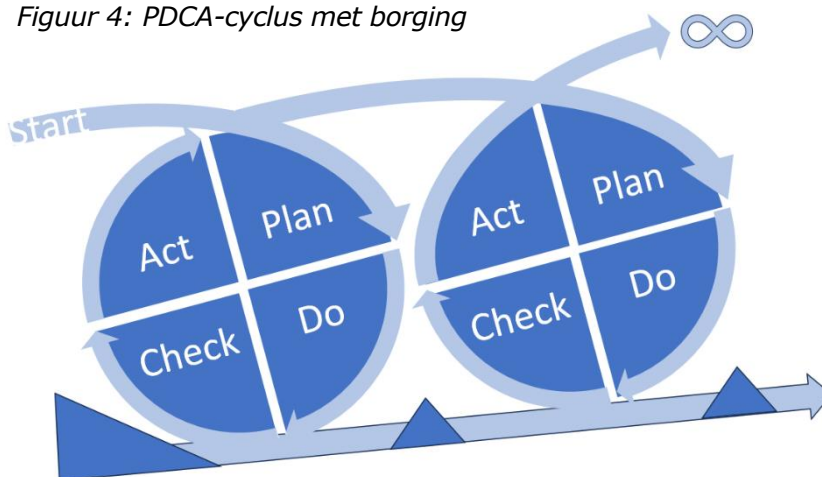
- Beschrijving van de Fte ondersteuning duurzame organisaties van leerlingen of studenten

5 Borging in de organisatie

Algemeen

Het doel van een jaarlijkse duurzaamheidsrapportage is groter dan het opleveren van een rapport. Juist het proces van het in kaart brengen van de belangrijke onderwerpen, het koppelen aan de strategie, het nadenken over doelstellingen en actieplannen, en het bijhouden van de voortgang vormen de toegevoegde waarde. Hiermee wordt duurzaamheid binnen de gehele organisatie geborgd. Dit kan worden gevisualiseerd aan de hand van de bekende PDCA-cyclus (Plan-Do-Check-Act; de kwaliteitscirkel van Deming), waarin dit proces van continue verbetering wordt weergegeven.

Figuur 4: PDCA-cyclus met borging

Aanpak borging

Voor borging binnen de eigen organisatie adviseert de werkgroep het onderstaande stappenplan te volgen. De eerste twee stappen kunt u nemen aan de hand van de voorgaande hoofdstukken, hoofdstuk 1 over de instapfase en hoofdstuk vier geeft de bijhorende kernset indicatoren.

Het blijft aan te raden om als organisatie zelf te kijken of er belangrijke thema's en/of indicatoren zijn die, naast de in deze handreiking benoemde thema's en indicatoren toegevoegd moeten worden. Dit kan in kaart worden gebracht door ook zelf een DMA uit te voeren. Over het proces van een DMA leest u meer in bijlage B.

Indien de organisatie nu al gebruik maakt van een risicomanagementanalyse is dit een goed startpunt voor de DMA, en kunnen de resultaten van de DMA hier ook aan bijdragen. Tot slot moet de organisatie zelf een keuze maken over het zetten van doelstellingen. Dit wordt hieronder nog nader toegelicht.

Stappenplan borging duurzaamheidsverantwoording:

Stap 1: Identificeer de belangrijke duurzaamheidsonderwerpen (DMA)

Of kies uw instapfase van het groeimodel (hst 1)

Stap 2: Identificeren relevante indicatoren bij geïdentificeerde thema's

Of hanteer de set indicatoren bijhorend bij de gekozen instapfase (hst 4)

Stap 3: Data verzamelen van indicatoren

Stap 4: Analyseer data en stel bijpassende doelstellingen vast

Stap 5: Borging van doelstellingen in de strategie

Jaarlijks
herhalen

Stap 6: Opstellen en uitvoeren actieplannen voor doelstellingen

- indien aanwezig borging van indicatoren en doelstellingen in managementrapportages
- bepaal wie verantwoordelijk is per doelstelling

Stap 7: Jaarlijkse rapportage van indicatoren in het jaarverslag

Stap 8: Voortgang evalueren en indien noodzakelijk actieplannen bijstellen

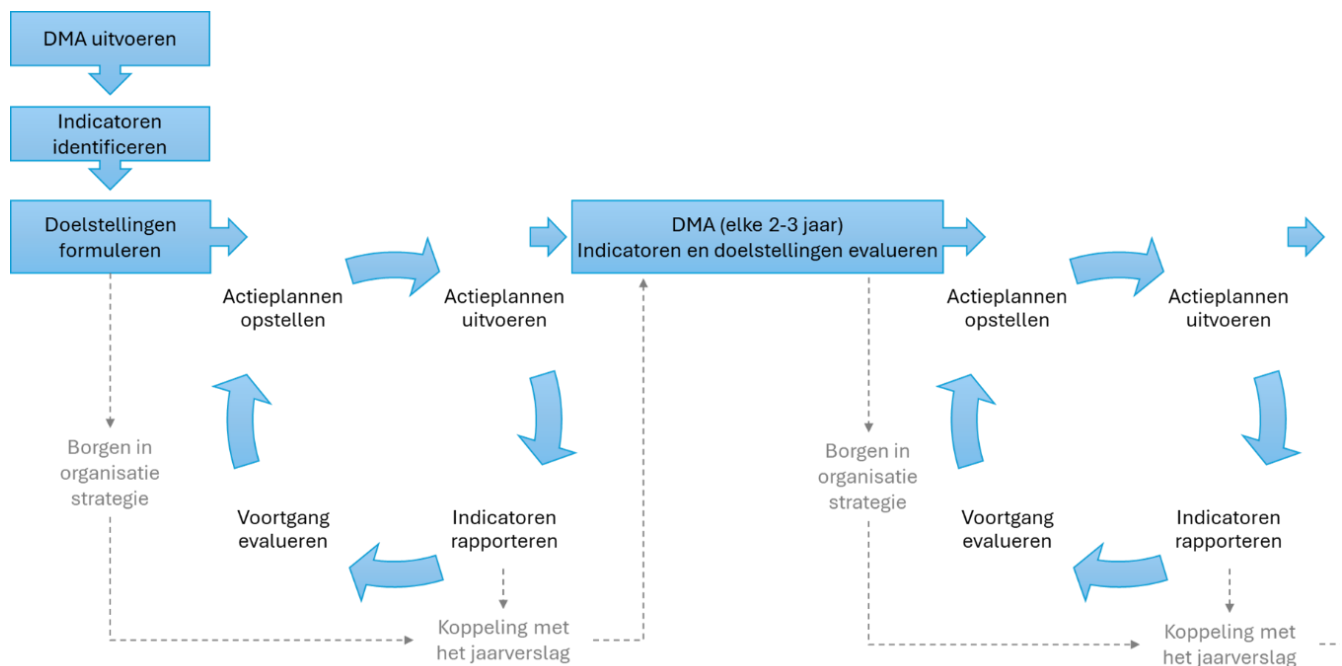
- check wijzigingen handreiking

Nadat het stappenplan voor de eerste keer is doorlopen hoeft u alleen stappen 6 tot en met 8 te herhalen. Bij een update van de strategie is het aan te bevelen om opnieuw alle stappen te doorlopen. Bij een eigen uitgevoerde DMA is de aanbeveling om deze elke 2 á 3 jaar te herijken, waarmee in die jaren alle stappen worden doorlopen.

Koppeling planning & controlcyclus

Bovenstaande stappen dienen voor de borging zo goed mogelijk samen te smelten met de planning- en controlcyclus van de organisatie. Het rapporteren van de indicatoren is immers geen doel op zich, maar ondersteunend aan de borging van duurzaamheid binnen de organisatie. De onderwerpen en bijhorende doelstellingen moeten daarom ook worden opgenomen in de strategie (stap 5). De strategie levert vaak de thema's die worden benoemd in het jaarverslag, waarmee het ook logisch is om duurzaamheid niet in een apart jaarlijks duurzaamheidsverslag maar binnen het jaarverslag (stap 7), in het bestuursverslag te rapporteren. Het is van belang hierbij af te stemmen met de jaarlijkse planning- en controlcyclus, zodat deze data op tijd aangeleverd kan worden.

Figuur 5: Procesweergave borging duurzaamheid in de organisatie

Doelstellingen

Internationaal en nationaal

In internationaal verband zijn er al verschillende beleidsdoelstellingen vastgesteld, welke we hier niet allemaal zullen behandelen. Voorbeelden hiervan zijn de Sustainable Development Goals (SDG's)³, de klimaatovereenkomst van Parijs, en de [Kunming-Montreal biodiversiteits-overeenkomst](#).

De klimaatovereenkomst van Parijs is vertaald naar de Nederlands wetgeving in het [klimaatakkoord](#), deze richt zich op het beperken van de temperatuurstijging tot aanzienlijk minder dan 2°C, en liefst minder dan 1,5°C. Hierin is afgesproken om de broeikasgasuitstoot in 2030 te verminderen met 55% t.o.v. 1990 en in 2050 klimaatneutraal te zijn.

In het kader van deze handreiking

In deze handreiking wordt ook gevraagd om te rapporteren op de doelstellingen van de organisatie, voor zover deze betrekking hebben op de genoemde thema's. Het is hierbij logisch om aan te sluiten aan de (inter)nationale doelstellingen, maar dit is niet noodzakelijk. Er worden geen doelstellingen voorgeschreven in deze handreiking. Het doel van het formuleren van doelstellingen is om het thema duurzaamheid te verankeren in de organisatie. Het heeft daarom ook een meerwaarde om, ook als er nu nog geen doelstellingen vastgesteld kunnen worden, wel een uitspraak te doen over hoe hier naartoe gewerkt kan worden.

Benchmarking

Bij benchmarking worden de prestaties van verschillende organisaties vergeleken. Benchmarking is voor organisaties een instrument om van elkaar te leren en de eigen bedrijfsprocessen te verbeteren. Het kan als stimulans en promotie voor de eigen organisatie worden ingezet. Op het gebied van duurzaamheid in het onderwijs zijn er verschillende benchmarks waarop aangesloten kan worden, zoals de nationale [SustainaBul](#) en de internationale [Greenmetrics](#).

³ De SDG's zijn in bijlagen C tot en met O gekoppeld aan de materiële duurzaamheidsonderwerpen.

6 Wat en waar rapporteren

Algemeen

Hieronder is toegelicht wat en waar te rapporteren. Aangezien duurzaamheidsverantwoording niet verplicht is, staat de wijze van rapporteren vrij. De werkgroep adviseert ten behoeve van de vindbaarheid en betrouwbaarheid het op te nemen in het bestuursverslag.

Wat rapporteren

Allereerst een inleiding met de onderbouwing van de gemaakte keuzes voor de rapportage. Vervolgens de gekozen verantwoordingsfase met bijhorende onderwerpen en set indicatoren behandelen per pijler milieu, sociaal en governance.

Inleiding

In de inleiding de keuze voor de verantwoording en de ambities hiervoor toelichten. Maakt u gebruik van de handreiking? Is uw verslag al gebaseerd op een eigen volledige dubbele materialiteitsanalyse met gebruik van de ESRS-standaarden?

Indien u hebt gekozen om deze handreiking te hanteren. Welke verantwoordingsfase is gekozen en wat zijn de ambities?

Milieu, sociaal en governance

Rapporteer vervolgens afzonderlijk voor milieu, sociaal en governance voor de onderwerpen bijhorend bij de gekozen fase op basis van de gegeven indicatorensets. Elke pijler mag uiteraard worden uitgebreid met aanvullende materiele onderwerpen op basis van eigen analyse of al met een onderwerp van de volgende fase. Om zodoende stapsgewijs door te kunnen groeien.

Mogelijk is niet alle informatie beschikbaar of betrouwbaar. Voeg in dat geval een toelichting toe met planvorming hoe deze informatie in de toekomst wel beschikbaar en/of betrouwbaarder wordt gemaakt.

Alternatief

Wanneer de duurzaamheidsverantwoording niet in een apart stuk wordt behandeld, maar op verschillende plekken, dan een bijlage toevoegen met een korte toelichting en een overzicht wat waar te vinden is.

Waar rapporteren

Voor duurzaamheidsverantwoording kan gekozen worden voor een:

1. Losse rapportage

Een losse duurzaamheidsrapportage kan online worden gedeeld. Dit is bijvoorbeeld een overweging, wanneer een eerste duurzaamheidsrapportage na de deadline van het jaarverslag tot stand komt.

2. Rapportage op te nemen in het bestuursverslag

Er kan gekozen worden om de rapportage deel uit te laten maken van het bestuursverslag, dan neemt de accountant deze verantwoording mee bij de uitvoering van zijn reguliere controlewerkzaamheden tijdens de beoordeling van het bestuursverslag. De accountant past hierbij [standaard 720](#) toe. Dit is een beperkte toets

en houdt in dat de accountant vaststelt dat het bestuursverslag niet in strijd is met de jaarrekening (consistentietoets) en geen materiële onjuistheden bevat op basis van de opgedane kennis van de instelling. De accountant toetst dus nadrukkelijk niet of de gerapporteerde informatie juist is, enkel of deze consistent is met de opgedane kennis over de instelling.

De controle van de duurzaamheidsrapportage maakt hiermee deel uit van een bestaande controle van het bestuursverslag en zal voor de gehele controle van het jaarverslag geen vertraging betekenen.

3. Rapportage op te nemen in het bestuursverslag met assurance rapport van de accountant.

Het is ook een mogelijkheid om geheel in lijn met de CSRD een beoordeling of controle (met een beperkte of redelijke mate van zekerheid) door de accountant uit te laten voeren op de duurzaamheidsverantwoording in het bestuursverslag. Aangezien dit geen wettelijke verplichting is, dient dit vooraf met de accountant te worden besproken. Hiervoor dient dan ook geheel in lijn met de CSRD een eigen DMA plaats te vinden.

Kanttekening hierbij is dat bij schrijven de Europese Commissie een [omnibusvoorstel](#) heeft gepubliceerd om onder andere de CSRD te verlichten met nieuwe omvangcriteria en een vereenvoudigde versie van de huidige ESRS-standaarden. Verder wordt de implementatiedatum van de CSRD uitgesteld van 2025 naar 2027.

Overwegingen plaatsing duurzaamheidsrapportage

Wanneer is gekozen voor plaatsing in het bestuursverslag, zal deze conform de regeling jaarverslaggeving onderwijs worden geplaatst op de website van de instelling.

Indien niet gekozen is voor opname in het bestuursverslag, dan kan deze wel op dezelfde locatie op de website worden geplaatst. Aangezien geïnteresseerden in het jaarverslag hier kijken, kunnen zij laagdrempelig ook de duurzaamheidsverantwoording vinden.

Een grote groep belanghebbenden, te weten de leerlingen en studenten, is niet gericht op een jaarverslag. Bij enkele stakeholderbijeenkomsten bleek een aanzienlijk deel van deze belanghebbenden hier zelfs nooit van te hebben gehoord. Passend voor deze groep zou zijn om de duurzaamheidsrapportage met een visuele samenvatting op de, voor de school gebruikelijke, socials te delen. Daarnaast zou duurzaam ontwikkelde of een online-poster geïntroduceerd in de klimaatweek een mogelijkheid zijn om de voortgang te delen.

Bijlage A Begrippenlijst

Omschrijving van de belangrijkste afkortingen en begrippen, die in deze handreiking worden gebruikt.

Branchecode	Per onderwijssector vastgestelde set met afspraken over bedrijfsvoering, toezicht en control, uitgebracht door de respectievelijke brancheorganisaties.
CBS	Centraal Bureau van de Statistiek
CO₂ footprint	De totale uitstoot van broeikasgassen die wordt veroorzaakt door een organisatie of individu of door een evenement, dienst of product.
CSRD	De Corporate Sustainability Reporting Directive is in navolging van de Green Deal en de Pillar of Social Rights in Europa voorgeschreven per 1 januari 2025. De CSRD verplicht grote ondernemingen om informatie openbaar te maken over hun beleid en prestaties op het gebied van duurzaamheid en de impact op de maatschappij en het milieu. De wijze waarop invulling wordt gegeven aan duurzaamheidsverantwoording is vastgelegd in de European Sustainability Reporting Standards (ESRS).
DMA	Dubbele materialiteitsanalyse is de analyse die is voorgeschreven in de CSRD en bepaalt waarover een organisatie verantwoording zou moeten afleggen in een duurzaamheidsrapportage. Bij de dubbele materialiteitsanalyse worden twee invalshoeken gehanteerd. Zo wordt gekeken naar de invloed van de organisatie op haar omgeving; de impact materialiteit. En er wordt gekeken naar invloed van de ontwikkelingen op het gebied van duurzaamheid op de organisatie; de financiële materialiteit. Bij de analyse van deze twee invalshoeken worden de mogelijke duurzaamheidsonderwerpen bekeken en wat hiervan relevant is voor de organisatie en belanghebbenden. Op basis hiervan wordt bepaald met welke duurzaamheidsonderwerpen de organisatie verschil kan maken en waarover het dus wenselijk is om te rapporteren.
DUO	Dienst Uitvoering Onderwijs
Duurzaamheid	Voldoen aan de behoeften van het heden zonder het vermogen van toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien in gevaar te brengen (definitie van VN).
EFrag	European Financial Reporting Advisory Group; operationaliseert de CSRD in onder andere de ESRS.
ESG	Environment (milieu), Social (sociaal) en Governance zijn de drie thema's binnen duurzaamheid die gevolgen kunnen hebben voor de samenleving of het milieu.
ESRS	European Sustainability Reporting Standards; de verslaggevingsstandaarden van de CSRD.
OCW	Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
SDG	Sustainable Development Goals ; raamwerk voor mondiale beleidsdoelstellingen tot 2030, opgesteld door de Verenigde Naties.

Bijlage B Totstandkoming handreiking

Algemeen

Voor de toelichting op de totstandkoming van de handreiking is hieronder de samenstelling en werkwijze van de werkgroep toegelicht. De handreiking is in lijn met de CSRD opgesteld. De aansluiting op het generieke deel van de CSRD en het stappenplan van de DMA zijn kort uitgewerkt. Aan de hand hiervan en de uitvoerbaarheid zijn de materiele thema's gekozen. Tot slot wordt de selectie van passende indicatoren bij de thema's toegelicht.

Werkgroep

Voor het opstellen van de handreiking is binnen het programma Samen Verantwoorden een werkgroep Duurzaamheid gestart bestaande uit duurzaamheidscoördinatoren, financials, controllers, adviseurs, en accountants uit het PO, VO, SO, MBO, HBO, WO en kennisinstellingen.

Voor deelname aan deze werkgroep zijn oproepen gedaan via de ketendagen en nieuwsbrieven van het programma Samen Verantwoorden en via de verantwoordingsronde van Team verantwoording, OCW en Nieuwsbrief Jaarverslaggeving Onderwijs. Iedereen die aangaf deel te willen nemen is opgenomen in deze werkgroep. Totaal hebben 48 mensen aan de werkgroep deelgenomen.

Parallel aan deze werkgroep is een OCW-werkgroep bijeengekomen, bestaande uit vertegenwoordigers van de verschillende OCW-directies, om de ontwikkelingen rondom de handreiking te toetsen en hun inzichten mee te kunnen geven aan de werkgroep.

Om alle sectoren goed aan het woord te laten was de werkgroep bij de inhoudelijke behandelingen opgedeeld in drieën; PO, VO en SO samen, HO en kennisinstellingen samen en als derde groep apart wegens brede vertegenwoordiging, het MBO. De leden van de werkgroep die niet direct in deze sectoren zaten werden verdeeld over deze drie groepen.

De werkgroep is zes keer een dagdeel samengekomen en er zijn tien themasessies met een kleinere selectie gehouden voor het uitdiepen van enkele stappen. Hierna zijn de bevindingen met de werkgroep gedeeld en toegelicht. De aanwezige leden van de werkgroep maakten als geheel de generieke keuzes.

In lijn met de CSRD

Gezien de toegevoegde waarde van gelijk taalgebruik en definities bij mogelijke uitvraag in de waardeketen, is bij de start gekozen om in lijn met de CSRD de te verantwoorden onderwerpen en indicatoren te kiezen.

Bij duurzaamheidsrapportage volgens de CSRD dient door allen de eerste twee standaarden te worden toegepast; ESRS 1 en 2. De overige aanpak wordt bepaald door de uitvoering van een dubbele materialiteitsanalyse.

Algemene vereisten; ESRS 1 en 2

De eerste standaard geeft de ESG-indeling aan en kwalitatieve kenmerken van informatie: er dient gereflecteerd te worden op de relevantie, getrouwe weergave, vergelijkbaarheid, controleerbaarheid en begrijpelijkheid van de informatie.

In ESRS 1 staat verder de verplichte aanpak uitgewerkt, o.a. de dubbele materialiteitsanalyse (DMA) en de gewenste wijze van rapporteren. In ESRS 2 staan de rapportage-eisen voor de informatie die ondernemingen voor alle duurzaamheidsthema's op een algemeen niveau moeten verschaffen over de

rapportagegebieden governance, strategie, impact-risico- en kansenbeheer en maatstaven en doelen. Het omvat de toelichting op de aanpak van de materialiteitsbeoordeling, transparantie over de nauwkeurigheid van gegevens en bevat ook elementen die als indicator voor het thema organisatiecultuur zijn ingezet.

In het verlengde van bovenstaande wordt geadviseerd de duurzaamheidsverantwoording in te leiden met een toelichting op de aanpak en het gebruik van de handreiking duurzaamheidsverantwoording. Voor de volledige uitwerking zie het zesde hoofdstuk over wat en waar rapporteren.

Dubbele Materialiteitsanalyse

Om de duurzaamheidsonderwerpen te kunnen kiezen die er voor het onderwijs en onderzoek het meest toe doen, is een stappenplan⁴ voor de DMA gevolgd bestaande uit zes stappen:

1. Uitvoeren Stakeholderanalyse ([bijlage B1](#));
2. Vaststellen waardecreatie ([bijlage B2](#));
3. Opstellen longlist ([bijlage B3](#));
4. Formuleren risico's, kansen en impact (trechteren longlist);
5. Prioriteren (vaststellen shortlist zie [bijlage B4](#), prioriteren in [bijlage B5](#));
6. Implementeren.

Met de eerste twee stappen is de context in beeld gebracht. Bij stap drie zijn alle mogelijke CSRD-thema's geselecteerd aangevuld met specifiek onderwerpen voor onderwijs- en kennisinstellingen. Dit liep op ruim 80 onderwerpen. Deze longlist bleek te lang te zijn om stap vier en vijf uit te voeren. Hierdoor is voor stap vier gekozen voor een tussenstap om de onderwerpen eerst in te perken. Dit is uitgevoerd door de werkgroepleden apart een impact top 3 per ESG-thema in te laten vullen, dit per kerngroep te bespreken. Op basis hiervan ontstond een lijst van 35 thema's met deze thema's zijn stap vier en vijf uitgevoerd; de dubbele materialiteitsanalyse (DMA).

Met de DMA werden de kritische onderwerpen geselecteerd zie B5. Enkele onderwerpen van de shortlist overlapt dusdanig, dat deze zijn samengevoegd. Daarnaast bleken de sectorspecifieke onderwerpen die elk op een deel van de sector van toepassing zijn lastig gescoord te kunnen worden. Deze zijn in meerdere bijeenkomsten gefinetuned, waarbij ook duidelijk werd dat de meeste als zeer materieel werden gezien.

Alleen 'duurzaamheid in leerling en studentenorganisaties' werd niet als kritisch gezien. In gesprek met leerlingen en studenten via 'Jongerenparticipatie' (vanuit het programma Klimaat & Energie van OCW) werd duidelijk dat deze belanghebbende stakeholders dit wel als zeer belangrijk zagen, waardoor deze alsnog is opgenomen in het model.

Op basis van de materialiteit en de haalbaarheid zijn alle kritische onderwerpen ingedeeld in fases in het groeimodel.

⁴ NBA, [Dubbele materialiteitsanalyse](#), 8 december 2023

Prioritering per ESG

Duurzaamheidsverantwoording, in lijn met de CSRD, kent drie pijlers; milieu (environment), sociaal en governance. Van elke pilaar is het belangrijkste onderwerp gekozen voor fase 1. Enkele thema's scoorden gelijk, waarna de uitvoerbaarheid voor de startfase is meegenomen in het besluit. Voor de daaropvolgende fasen, zijn de daarop hoogst scorende thema's geselecteerd. Om het overzichtelijk en haalbaar te houden is gekozen voor een beperkt aantal onderwerpen.

Implementeren

Gezien de verschillen tussen de deelnemende partijen in ambitie en mogelijkheden is gekozen voor een groeimodel. Voor het overzicht is voor nu gekozen voor drie fasen.

Om per fase een passend beeld te geven van de geselecteerde onderwerpen, is per onderwerp een set van indicatoren samengesteld. Indicatoren zijn graadmeters die informeren over de toestand of activiteiten, waarmee u de organisatie kan vergelijken met voorgaande jaren en andere organisaties. Dit geeft een tastbare basis voor de verantwoording. Zonder de bijhorende kwalitatieve toelichting - de specifieke context - is er nog geen compleet beeld. De context is de totale omgeving waarin iets betekenis krijgt, denk hier bijvoorbeeld aan de historie, ambitie en tijdelijke effecten. Sommige thema's zijn ook (nog) niet te kwantificeren. Dan resteert alleen de kwalitatieve toelichting over de stand van zaken binnen de context.

Om per thema de juiste indicatoren te kunnen selecteren zijn thema-subwerkgroepen per thema samengesteld, met vrijwilligers vanuit de werkgroep en specialisten vanuit OCW en het veld. Met deze groepen van rond de tien personen zijn apart voor milieu, sociaal, governance en sectorspecifiek de indicatoren geselecteerd. Bij de gekozen thema's hebben we de voor ESRS voorgeschreven indicatoren erbij gepakt en op basis van uitvoerbaarheid en informatiewaarde voor het onderwijs de indicatoren geselecteerd.

Deze indicatoren zijn voor een zo'n compleet mogelijk beeld aangevuld met sectorspecifieke indicatoren. In de bijlage C t/m P zijn de herkomst van de indicatoren en de specifieke koppeling aan de ESRS'en gegeven.

Bijlagen

[B1 - Stakeholderanalyse](#)

[B2 - Waardecreatie](#)

[B3 - Longlist](#)

[B4 - Shortlist](#)

[B5 - Prioritering](#)

B1 Stakeholdersanalyse

Hieronder is het kader(inleiding) en de bevindingen per deelwerkgroep gegeven. Het bewerkbare Excel document van deze stakeholderanalyse kan worden opgevraagd bij jaarverslaggeving@minocw.nl.

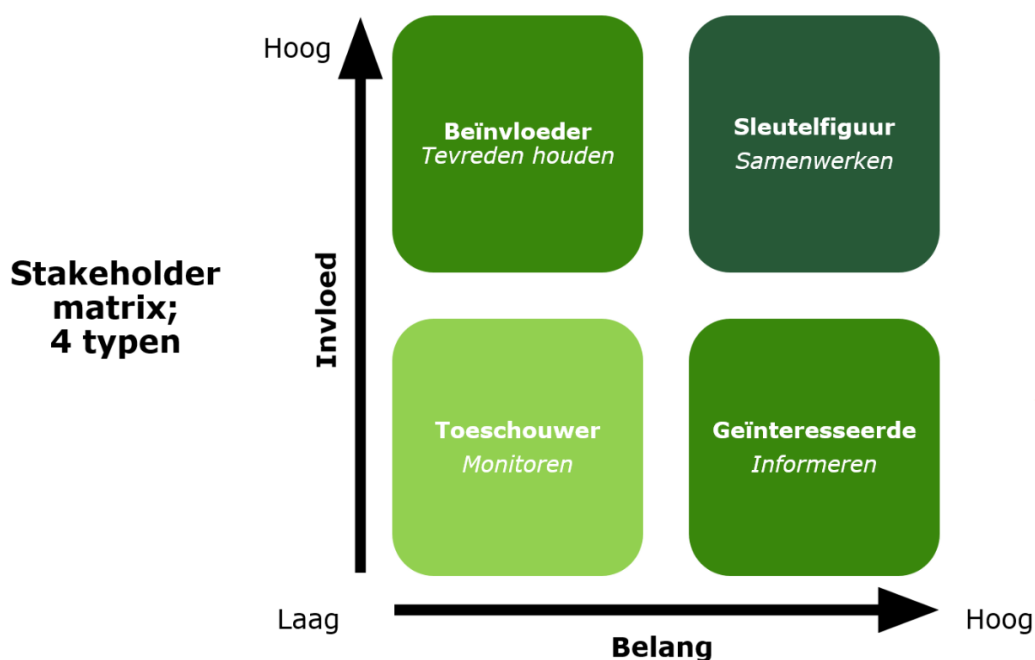
Inleiding Stakeholders analyse

Deze stakeholdersanalyse van Onderwijs- en kennisinstellingen is opgezet als eerste stap van de dubbele materialiteitsanalyse (DMA). De DMA is de leidraad voor de verkenning voor duurzaamheidsverantwoording. Het is tot stand gekomen in het programma Samen Verantwoorden, werkgroep Duurzaamheid.

Een stakeholder is een entiteit die belang en/of invloed heeft op het functioneren van een bepaalde organisatie. Mate van belang wordt bepaald middels positief of negatief invloed ondervinden van het functioneren.

Deze stakeholdersanalyse vindt plaats als aanloop naar duurzaamheidsverantwoording, waarbij de ESG en hieraan verwante stakeholders zijn toegevoegd. ESG staat voor Environmental, Social & Governance. Hiervoor is onder andere de natuur, omwonende en de EU meegenomen.

Voor het begrijpen van de context van een organisatie is het van belang om de stakeholders te overzien. Stakeholders kunnen worden onderverdeeld in vier typen, voor wie elke een minimale omgangsvorm is. Zie de afbeelding hieronder. Essentieel is het om de sleutelfiguren, welke zich bevinden in het kwadrant hoge invloed en hoog belang, te onderscheiden en deze actief te betrekken.

De stakeholders zijn uitgewerkt per brede onderwijs en wetenschap sector op de naaste tabbladen:

- FO: wegens de vele gelijkenissen zijn de sectoren Primair Onderwijs (PO) en Voortgezet Onderwijs (VO) samengevoegd als Funderend Onderwijs (FO).
- MBO: Middelbaar Beroepsonderwijs.
- HO&K: wegens de vervlechting zijn Hoger Onderwijs en Kennisinstellingen samengevoegd als HO&K.

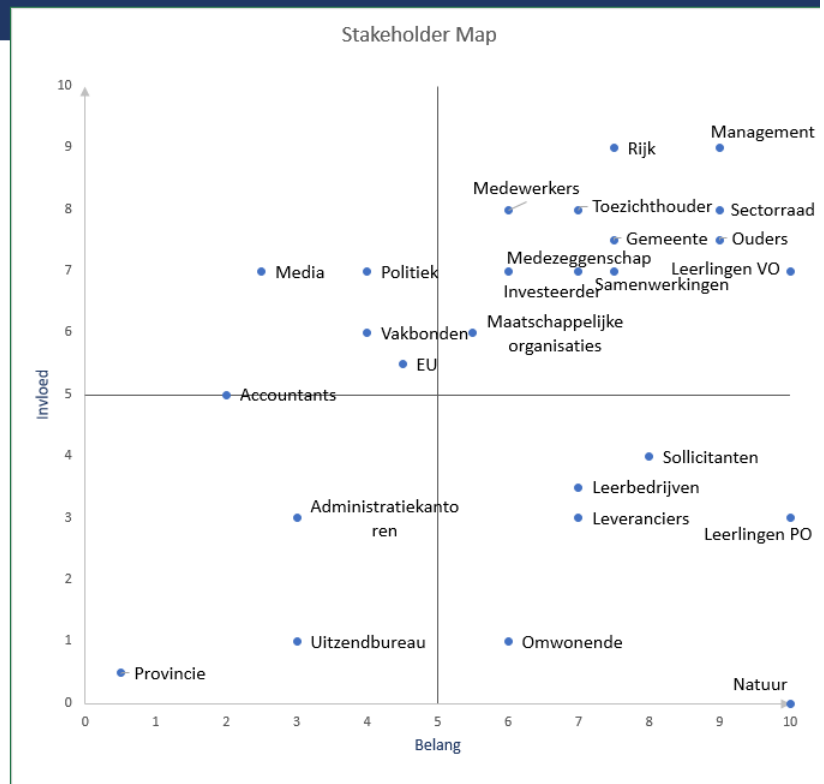
Op het laatste tabblad zijn de definities van de stakeholders opgenomen.

Stakeholdermap per sector

Stakeholder Map

Sector: FO

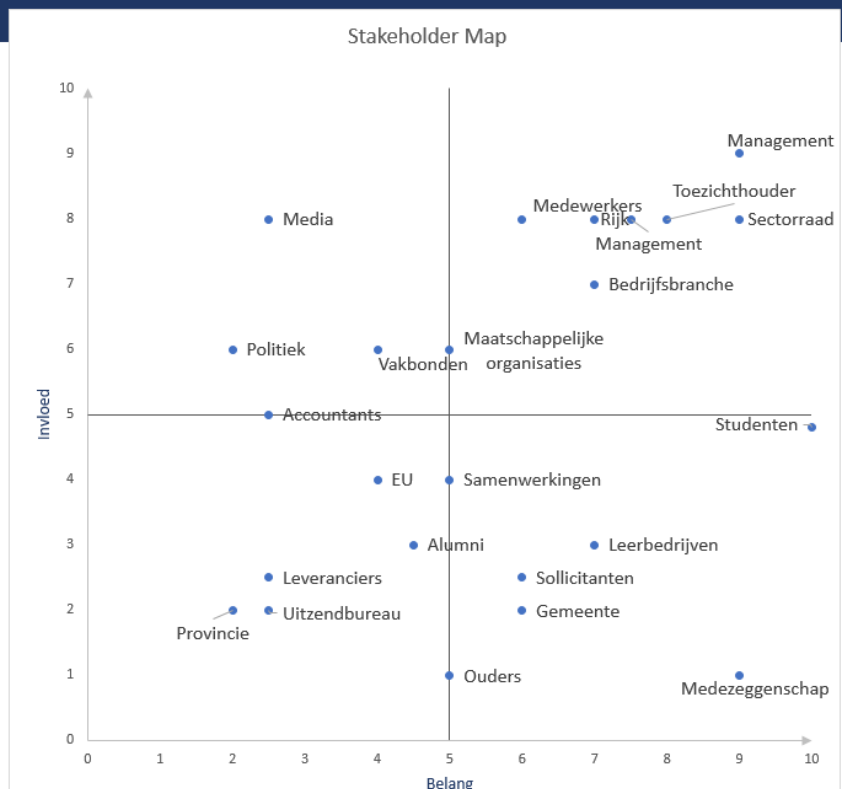
N	Stakeholder	Belang	Invloed
1	Accountants	2	5
2	Administratiekantoren	3	3
3	EU	4,5	5,5
4	Investeerder	7	7
5	Gemeente	7,5	7,5
6	Leerbedrijven	7	3,5
7	Leerlingen PO	10	3
8	Leerlingen VO	10	7
9	Leveranciers	7	3
10	Maatschappelijke organisaties	5,5	6
11	Management	9	9
12	Medewerkers	6	8
13	Medezeggenschap	6	7
14	Media	2,5	7
15	Natuur	10	0
16	Omwonende	6	1
17	Ouders	9	7,5
18	Politiek	4	7
19	Provincie	0,5	0,5
20	Rijk	7,5	9
21	Samenwerkingen	7,5	7
22	Sectorraad	9	8
23	Sollicitanten	8	4
24	Toeziachter	7	8
25	Uitzendbureau	3	1
26	Vakbonden	4	6

Stakeholder Map

Sector: MBO

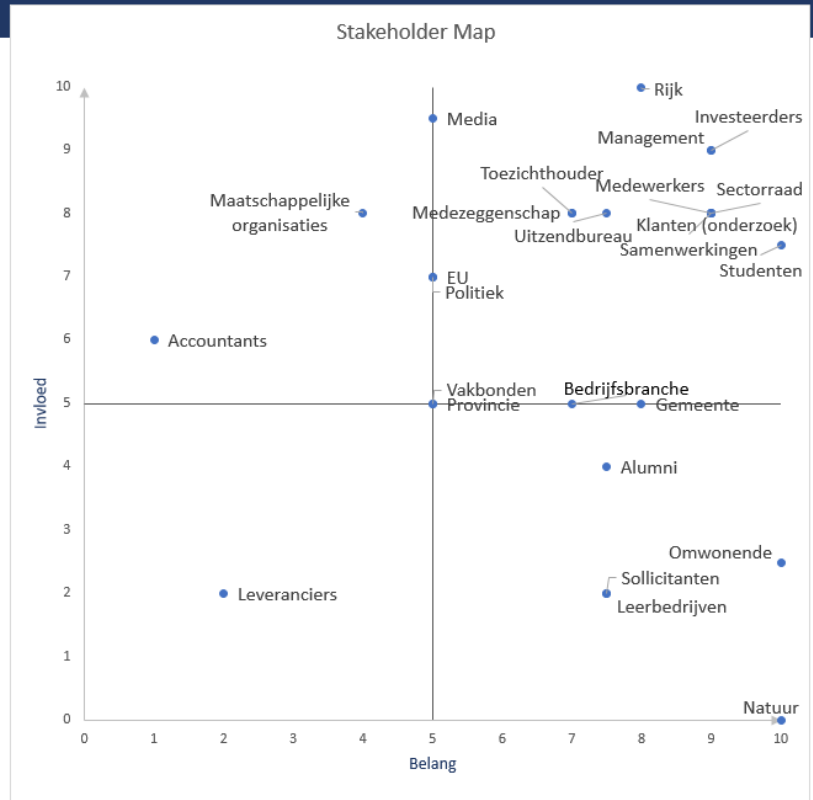
N	Stakeholder	Belang	Invloed
1	Accountants	2,5	5
2	Alumni	4,5	3
3	Bedrijfsbranche	7	7
4	EU	4	4
5	Gemeente	6	2
6	Leerbedrijven	7	3
7	Leveranciers	2,5	2,5
8	Maatschappelijke organisaties	5	6
9	Management	9	9
10	Medewerkers	6	8
11	Medezeggenschap	7,5	8
12	Media	2,5	8
13	Natuur	9	1
14	Ouders	5	1
15	Politiek	2	6
16	Provincie	2	2
17	Rijk	7	8
18	Samenwerkingen	5	4
19	Sectorraad	9	8
20	Sollicitanten	6	2,5
21	Studenten	10	4,8
22	Toeziachter	8	8
23	Uitzendbureau	2,5	2
24	Vakbonden	4	6

Stakeholder Map

Sector: HO&K

Nr	Stakeholder	Belang	Involed
1	Accountants	1	6
2	Alumni	7,5	4
3	Bedrijfsbranche	7	5
4	EU	5	7
5	Gemeente	8	5
6	Investeerders	9	9
7	Klanten (onderzoek)	9	8
8	Leerbedrijven	7,5	2
9	Leveranciers	2	2
10	Maatschappelijke organisaties	4	8
11	Management	9	9
12	Medewerkers	9	8
13	Medezeggenschap	7	8
14	Media	5	9,5
15	Natuur	10	0
16	Omwonende	10	2,5
17	Politiek	5	7
18	Provincie	5	5
19	Rijk	8	10
20	Samenwerkingen	9	8
21	Sectorraad	9	8
22	Sollicitanten	7,5	2
23	Studenten	10	7,5
24	Toeziethouder	7	8
25	Uitzendbureau	7,5	8
26	Vakbonden	5	5

De stakeholders gedefinieerd

Stakeholder	Definitie	FO	MBO	HO&K
Accountants	Iemand die beroepsmatig jaarrekeningen controleert, jaarrekeningen opmaakt of financiële administraties voert. Voor dit beroep is een speciale opleiding vereist. Doel van de accountantscontrole van een jaarrekening is het verschaffen van zekerheid over de getrouwheid ervan, zodat de stakeholders met invloed de jaarrekening kunnen gebruiken voor hun beslissingen.	ja	ja	ja
Administratiekantoren	Een organisatie die boekhouders en administrateurs inzet om de boekhouding, belastingaangiften, salarisadministratie, bedrijfsadvies of fiscale raadgeving te verzorgen. Met name in het Primair Onderwijs worden hier veel diensten afgenomen.	ja		
Alumni	Oud-studenten van vervolgonderwijs; MBO of HO. Een alumnus is vaak een afgestudeerde van het instituut, maar dit hoeft niet per se.		ja	ja
Bedrijfsbranche	De organisaties van een bepaald werkveld die medewerkers nodig hebben met specifieke competenties die het onderwijs de studenten bijbrengt.		ja	ja
EU	De Europese Unie (EU) is een economische en politieke samenwerking van 27 Europese landen (lidstaten), waaronder Nederland. Deze landen hebben aan de EU bevoegdheden gegeven om gemeenschappelijk Europees beleid te voeren.	ja	ja	ja
Gemeente	De gemeente is, na de Rijksoverheid en de Nederlandse provincies, de derde bestuurslaag in het Nederlandse staatsbestel. De inrichting en het bestuur van de gemeenten worden geregeld in de Gemeentewet. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de huisvesting van scholen in het basisonderwijs, voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs. Gemeentes kunnen ook subsidies beschikbaar stellen voor scholen.	ja	ja	ja
Investeerder(s)	Een investeerder is een persoon, bedrijf, overheid of instelling die investeert middels geld, tijd of mankracht ten behoeve van een doel dat pas op de lange termijn wordt behaald.	ja		ja
Klanten (onderzoek)	Een afnemer van een goed of dienst van een leverancier. In deze context van het hoger onderwijs en de wetenschap wordt hier verwezen naar de afnemers van onderzoek.			ja
Leerbedrijven	Een bedrijf waar een leerling en/of student die een opleiding volgt stage kan lopen.	ja	ja	ja
Leerlingen PO	Iemand die les volgt in het Primair onderwijs	ja		
Leerlingen VO	Iemand die les volgt in het Voortgezet onderwijs	ja		
Leveranciers	Een bedrijf dat een goed en/ of dienst levert.	ja	ja	ja

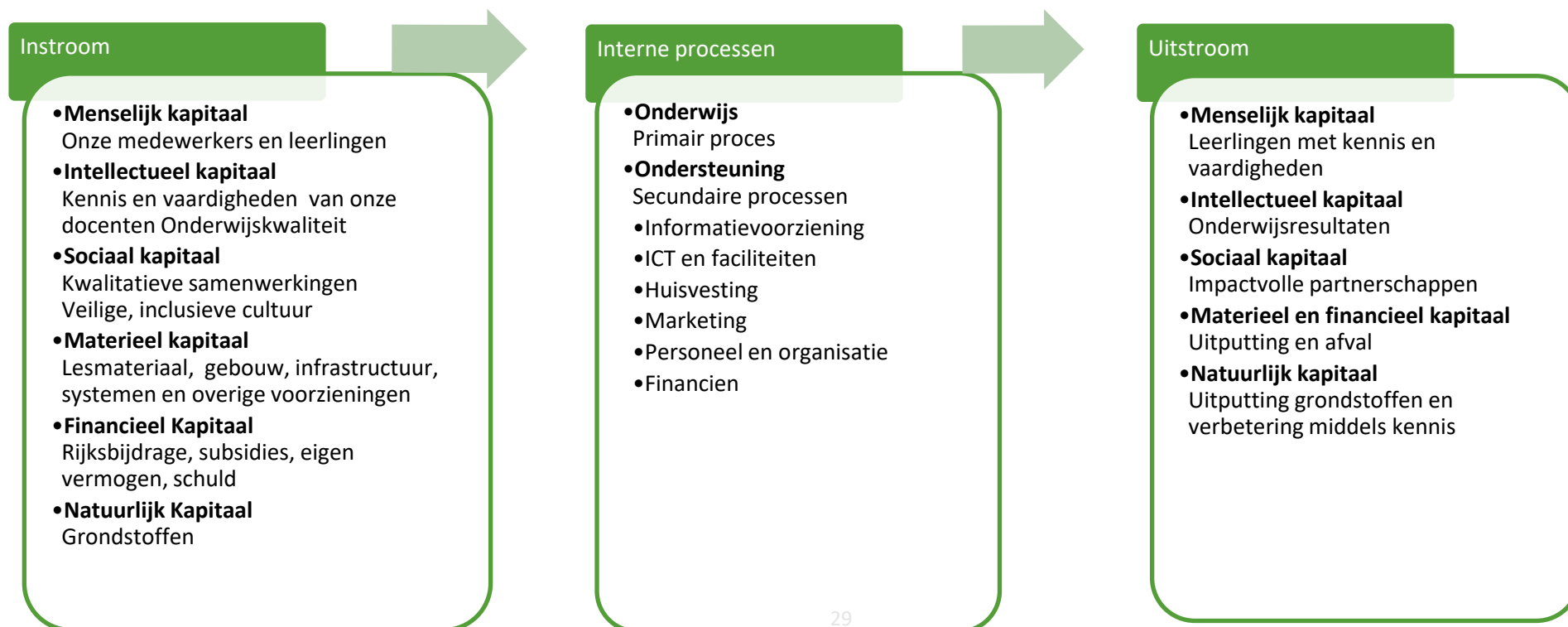
Stakeholder	Definitie	FO	MBO	HO&K
Maatschappelijke organisaties/ belangenorganisaties	Niet publiekelijke organisaties, zonder winst oogmerk, met een maatschappelijke doelstelling die op een bedrijfsmatige wijze diensten aanbieden. In het onderwijs zijn dit onder andere organisaties voor kansengelijkheid, religieus onderwijs, openbaar onderwijs en milieuorganisaties. Maatschappelijke organisatie met een structureel georganiseerde inbreng, zoals vakbonden en de sectorraad zijn apart opgenomen in het stakeholderoverzicht.	ja	ja	ja
Management	Met management (Engels leenwoord, letterlijk vertaald "beheer"), wordt in algemene zin bedoeld op het organiseren, leiden of sturen en uitvoeren van activiteiten van een persoon, groep, organisatie of onderneming en het beheer van menselijke en materiële hulpmiddelen.	ja	ja	ja
Medewerkers	Mensen werkzaam in dienst van de organisatie, niet behorende tot het management. Hieronder vallen onder andere de algemene ondersteuners, docenten en onderzoekers.	ja	ja	ja
Medezeggenschap	Medezeggenschap is het uitoefenen van invloed op de besluitvorming in organisaties door in georganiseerde en wettelijk vastgelegde vorm deel te nemen aan beraadslaging met het bestuur (de 'zeggenschap') van de organisatie (of het organisatieonderdeel). De medezeggenschap kan uit leerlingen/studenten, ouders en medewerkers bestaan.	ja	ja	ja
Media	Media is het meervoud van medium en is een manier waarop informatie kan worden uitgedragen. Enkele voorbeelden van deze informatiedragers zijn kranten, televisie, radio, internet en social media.	ja	ja	ja
Natuur	Het begrip natuur omvat alle levende organismen, hun habitat, het ecosysteem waarvan zij deel uitmaken en de daarmee verbonden uit zichzelf functionerende ecologische processen, ongeacht of ze al dan niet voorkomen onder invloed van menselijk handelen, met uitsluiting van de cultuurgewassen, de landbouwdieren en de huisdieren.	ja	ja	ja
Omwonende	Mensen die in de nabijheid van iets wonen. In dit geval de school- en onderzoeksgebouwen.	ja		ja
Ouders	Een ouder of verzorger die primair verantwoordelijk is voor de zorg, begeleiding en opvoeding van een kind. In deze context is het kind de leerling of student die minderjarig is.	ja	ja	
Rijk	Het rijk, oftewel de rijksoverheid, is de eerste bestuurslaag van Nederland en bestaat uit ministeries, uitvoerende diensten, inspecties, de Hoges Colleges van Staat en adviescolleges. Ambtenaren op de ministeries bereiden beleid en wetgeving voor. Bij uitvoerende diensten voeren ambtenaren het beleid uit. Zo wordt bijvoorbeeld bij OCW beleid van bekostiging scholen opgesteld en via DUO ontvangen de scholen de rijksbijdrage.	ja	ja	ja
Politiek	De politiek in Nederland vindt plaats binnen een parlementaire democratie, een constitutionele monarchie en een gedecentraliseerde eenheidsstaat. Nederland is een consensusdemocratie, waar de politieke instituties gericht zijn op een brede consensus tussen politieke actoren.	ja	ja	ja
Provincie	De provincie is na de rijksoverheid de tweede bestuurslaag in het Nederlandse staatsbestel. Het is een overheidsorgaan dat een deel van het Nederlands grondgebied bestuurt. De provincies vervullen onder andere taken op de volgende gebieden: - ruimtelijke ordening (vaststellen van streekplannen voor de bestemming van de grond, en beoordelen of bestemmingsplannen van gemeenten niet strijdig zijn met de provinciale streekplannen); - natuur, milieu, water en landschap; - verkeer en vervoer (bijvoorbeeld de aanleg van wegen en fietspaden); - stimulering van de regionale economie; - welzijn en cultuur; - (met name financieel) toezicht op gemeenten; - toezicht op waterschappen. Provincies kunnen subsidies beschikbaar stellen voor scholen.	ja	ja	ja
Samenwerkingen	Het organiseren tussen organisaties met een gemeenschappelijk doel, wisselwerking en inbreng van alle betrokkenen.	ja	ja	ja
Sectorraad	Vertegenwoordiger van een sector. Behartigt de belangen van de leerlingen/studenten, personeel en management scholen bij onder meer de politiek, bestuursorganisaties, onderwijsontwikkelaars en arbeidsorganisaties. Daarnaast richt de Sectorraad zich op het vergroten van de naams- en inhoudelijke bekendheid.	ja	ja	ja
Sollicitanten	Potentiële nieuwe werknemers.	ja	ja	ja
Studenten	Iemand die les volgt in het vervolgonderwijs; MBO en HO.		ja	ja
Toezichthouder	Een persoon of groep personen die bij of krachtens wettelijk voorschrift belast is met het houden van onafhankelijk toezicht op de naleving van het bepaalde bij of krachtens enig wettelijk voorschrift. In het onderwijs wordt intern toezicht gehouden door de Raad van Toezicht (RvT). De RvT geeft raad en houdt toezicht op het werk van het bestuur. Ook is de RvT werkgever van het schoolbestuur (schoolbestuur is als stakeholder opgenomen als management).	ja	ja	ja
Uitzendbureau	Een uitzendbureau is een intermediair bedrijf op de arbeidsmarkt. Het bemiddelt tussen mensen die (tijdelijk) werk zoeken (de uitzendkracht) en bedrijven die (tijdelijk) mensen nodig hebben (de inlener).	ja	ja	ja
Vakbonden	Een organisatie die de individuele en collectieve belangen van aangesloten werknemers behartigt.	ja	ja	ja
Aantal		26	24	26

B2 Waardecreatie

Stap 2: Waardecreatie Funderend Onderwijs & inzicht ketens

Om de waardecreatie in beeld te brengen is hieronder de generieke waardecreatie weergegeven op basis van de zes kapitalen. Voor de verbinding met de ketens en stakeholdersanalyse wordt vervolgens voor de instroom, interne processen en de uitstroom de verschillende belanghebbenden gegeven met de wijze hoe ze bij dit deel van de keten zijn betrokken. Zo wordt inzichtelijk hoe er wordt samengewerkt om hoogwaardig funderend onderwijs te leveren en de maatschappelijke impact ervan te maximaliseren.

Waardecreatie

Instroom

- *Natuur*: Wordt geïntegreerd in het curriculum en kan dienen als bron van educatie en inspiratie. Alle grondstoffen komen voort uit de natuur
- *Politiek*: Stelt maatschappelijke doelstellingen voor het onderwijs
- *Rijk*: Op basis van de doelstellingen van de politiek wordt ontwikkeld en beheerd; onderwijsbeleid, wet- en regelgeving en inspectie. Financiert het onderwijs
- *Gemeente*: Faciliteert de bouw en onderhoud van schoolgebouwen en infrastructuur er omheen.
- *Omwonende*: zijn belanghebbenden bij bouw- en verbouwingsplannen
- *Maatschappelijke organisaties*: bevorderen inclusie in het onderwijs
- *Leveranciers*:
 - Uitgeverijen: Produceren en leveren lesmaterialen, boeken en educatieve hulpmiddelen die voldoen aan de curricula en leerdoelen
 - Technologiebedrijven: Ontwikkelen en leveren educatieve technologieën, software en platforms voor zowel scholen als individuele leerlingen
 - Facilitaire bedrijven: verzorgen catering intern en extern, leveren benodigdheden voor kantoor en activiteiten
- *Sollicitanten*: zoeken naar vacatures binnen het onderwijs en solliciteren naar posities
- *Ouders en/of verzorgers*: melden hun kinderen aan bij de school

Interne processen

Onderwijsproces

- *Leraren*: Leveren kwalitatief hoogstaand onderwijs, ontwikkelen lesplannen, begeleiden en evalueren leerlingen
- *Leerlingen*: Ontvangen onderwijs, ontwikkelen vaardigheden en kennis

Ondersteunende processen intern

- *Management*: Ontwikkelt het strategisch beleid van de school en zorgt voor de dagelijkse operationele leiding
- *Niet onderwijzend personeel*: verzorgen algemene informatievoorziening. Datamanagement, managementinformatie, ICT, HRM en Finance & control
- *Medezeggenschapsraad*: Vertegenwoordigt ouders, leerlingen en personeel en heeft inspraak bij belangrijke beslissingen
- *Toezichthouder*: houdt toezicht op de kwaliteit van het onderwijs en de naleving van wet- en regelgeving

Ondersteunende processen extern

- *Leerbedrijven*: Bieden stage- en leerwerkplekken voor praktijkgerichte opleidingen
- *Samenwerkingen*: partnerschappen met bedrijven, universiteiten en maatschappelijke organisaties om het onderwijs te verrijken
- *Ouders en/ of verzorgers*: Ondersteunen het leerproces van kinderen thuis, communiceren met leraren en volgen de voortgang van hun kinderen. Houden de kwaliteit van de lesmethoden en de sociale omgeving in de gaten houden omdat ze betrokken zijn bij de ontwikkeling van hun kind

- *Sectorraad*: behartigt de belangen van de leerlingen, personeel en management van scholen bij onder meer de politiek, bestuursorganisaties, onderwijsontwikkelaars en arbeidsorganisaties. Daarnaast richt de Sectorraad zich op het vergroten van de naams- en inhoudelijke bekendheid

Uitstroom

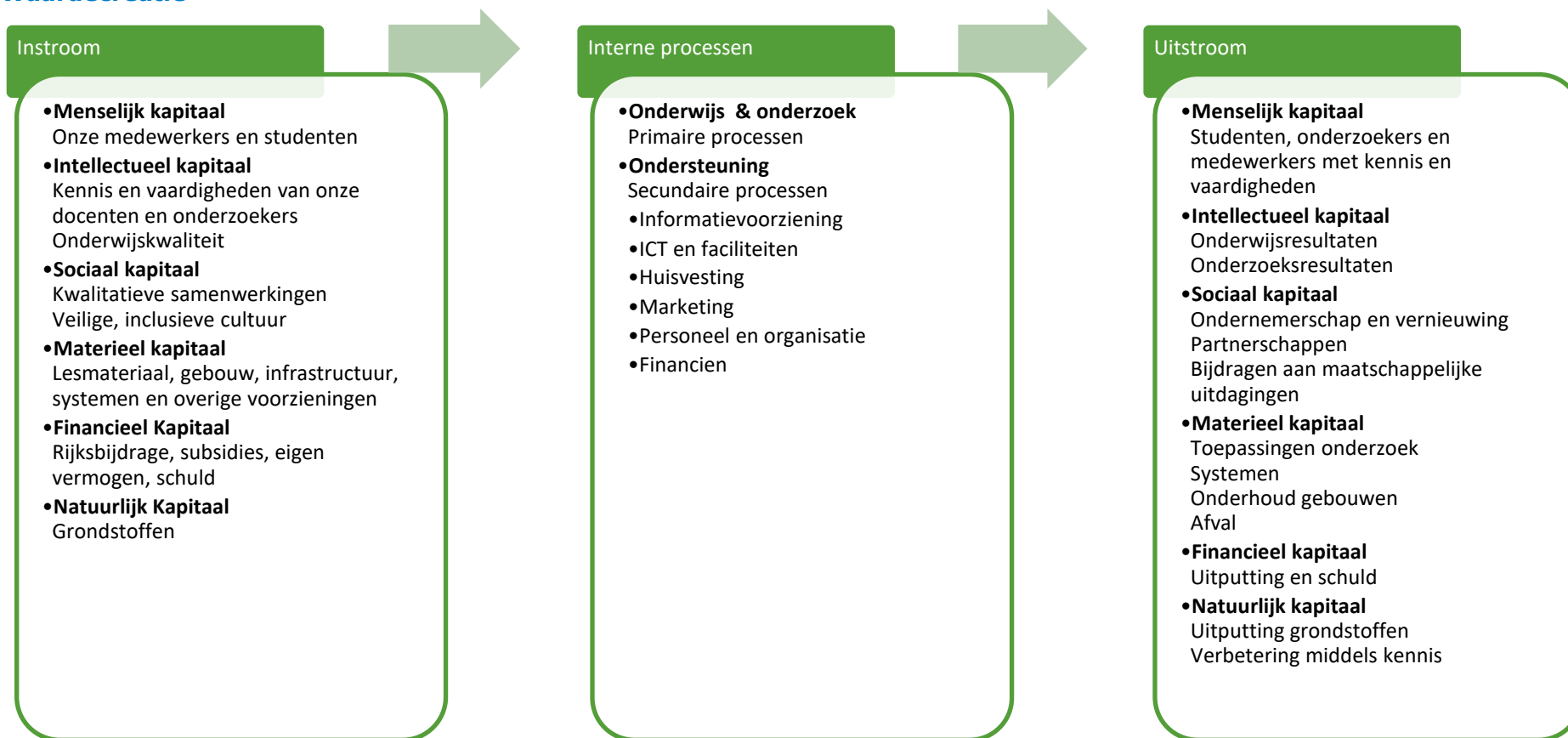
- *Leerlingen*: oud-leerlingen met kennis en vaardigheden, die doorstromen naar vervolgonderwijs of de arbeidsmarkt
- *Vervolgonderwijs*: nemen afgestudeerde leerlingen aan ter verdere ontwikkeling
- *Personeel*: met toegenomen competenties en kennis
- *Omwonenden en Natuur*: Impact op de lokale gemeenschap en milieuaspecten van onderwijsactiviteiten
- *Samenwerkingen*: kwalitatieve verbindingen tussen onderwijsinstellingen, bedrijven en maatschappelijke organisaties
- *Maatschappij*: profiteert van goed opgeleide burgers die bijdragen aan de gemeenschap
- *Politiek*: Neemt beslissingen op basis van onderwijsresultaten en behoeften van de samenleving
- *Natuur*: de interne processen kunnen de natuur zowel positief als negatief beïnvloeden

NB: Vanuit deze generieke waardecreatie kan een diepere analyse worden gemaakt, uniek voor de eigen organisatie. Verdere verdieping is mogelijk middels de onderliggende processen te koppelen aan de betrokken stakeholders.

Stap 2: Waardecreatie MBO, HBO, WO en kennis

Om de waardecreatie in beeld te brengen is hieronder de generieke waardecreatie weergegeven. Voor de verbinding met de ketens en stakeholdersanalyse wordt vervolgens voor de instroom, interne processen en de uitstroom de verschillende belanghebbenden gegeven met de wijze hoe ze bij dit deel van de keten zijn betrokken. Zo wordt inzichtelijk hoe er wordt samengewerkt om hoogwaardig funderend onderwijs te leveren en de maatschappelijke impact ervan te maximaliseren.

Waardecreatie

Instroom

- *Studenten*: Personen die zich inschrijven voor middelbaar en hoger onderwijsprogramma's
- *Sollicitanten*: zoeken naar vacatures binnen het onderwijs en solliciteren naar posities
- *Politiek*: Stelt maatschappelijke doelstellingen voor het onderwijs en onderzoek op
- *Rijk*: Financiert het onderwijs en onderzoek. Op basis van de doelstellingen van de politiek wordt onderwijsbeleid, onderzoeks- (financierings-) beleid, wet- en regelgeving en inspectie ontwikkeld en beheerd
- *Financiers/investeerders*: Organisaties die financiering verstrekken voor onderzoek, zoals overheden, subsidieverstrekkers, en particuliere investeerders
- *Omwonende*: zijn belanghebbenden bij bouw- en verbouwingsplannen
- *Maatschappelijke organisaties*: bevorderen inclusie in het onderwijs en gewenste sociale impact van onderwijs en onderzoek
- *Leveranciers*:
 - Uitgeverijen: Produceren en leveren lesmaterialen, boeken en educatieve hulpmiddelen die voldoen aan de curricula en leerdoelen
 - Technologiebedrijven: Ontwikkelen en leveren educatieve technologieën, apparatuur, onderzoeksapparatuur, software en platforms voor zowel scholen als individuele leerlingen en digitale infrastructuur voor delen onderzoeksresultaten
 - Facilitaire bedrijven: verzorgen catering intern en extern, leveren benodigdheden voor kantoor, conferenties en bijeenkomsten
- *Natuur*: Wordt geïntegreerd in het curriculum en kan dienen als bron van educatie en inspiratie. Alle grondstoffen komen voort uit de natuur

Interne processen

Onderwijs – en onderzoeksproces

- *Docenten*: Leveren kwalitatief hoogstaand onderwijs, ontwikkelen lesplannen, begeleiden en evalueren leerlingen
- *Onderzoekers*: voeren onderzoek uit binnen hun vakgebied, begeleiden PhD's en jonge onderzoekers
- *Studenten*: Ontvangen onderwijs, ontwikkelen vaardigheden, kennis en voeren zelfstandig onderzoek uit

Ondersteunende processen intern

- *Management*: Ontwikkelt het strategisch beleid van de school en zorgt voor de dagelijkse operationele leiding
- *Niet onderwijzend personeel*: verzorgen algemene informatievoorziening, faciliteiten, datamanagement, managementinformatie, ICT, HRM en Finance & control
- *Medezeggenschapsraad*: Vertegenwoordigt ouders, leerlingen en personeel en heeft inspraak bij belangrijke beslissingen
- *Toezichthouder*: houdt toezicht op de kwaliteit van het onderwijs en de naleving van wet- en regelgeving

Ondersteunende processen extern

- *Leerbedrijven*: Bieden stage- en leerwerkplekken voor praktijkgerichte opleidingen

- *Samenwerkingen*: partnerschappen met bedrijven, onderwijsinstellingen en maatschappelijke organisaties om het onderwijs te verrijken
- *Sectorraad*: behartigt de belangen van de studenten, personeel en management van scholen bij onder meer de politiek, bestuursorganisaties, onderwijsontwikkelaars en arbeidsorganisaties. Daarnaast richt de Sectorraad zich op het vergroten van de naams- en inhoudelijke bekendheid

Uitstroom

- *Oud-studenten*: personen met kennis, vaardigheden en netwerk
- *Afgestudeerden/alumni*: Personen die hun opleiding hebben afgerond en doorstromen naar de arbeidsmarkt, vervolgonderwijs, of een carrière in onderzoek
- *Personeel*: met toegenomen competenties en kennis middels onderwijs en onderzoek
- *Samenwerkingen*: kwalitatieve verbindingen tussen onderwijsinstellingen, bedrijven en maatschappelijke organisaties
- *Omwonenden en Natuur*: Impact op de lokale gemeenschap en milieuaspecten van onderzoek- en onderwijsactiviteiten
- *Maatschappij*: profiteert van goed opgeleide burgers, ondernemerschap en bevindingen uit onderzoeken die bijdragen aan de gemeenschap
- *Politiek*: Neemt beslissingen op basis van onderwijsresultaten en behoeften van de samenleving
- *Natuur*: de interne processen kunnen de natuur zowel positief als negatief beïnvloeden

NB: Vanuit deze generieke waardecreatie kan een diepere analyse worden gemaakt, uniek voor de eigen organisatie. Verdere verdieping is mogelijk middels de onderliggende processen te koppelen aan de betrokken stakeholders.

B3 Longlist

Selectie longlist is gebaseerd op de lijst van de NBA uit het [stappenplan voor de Dubbele materialiteitsanalyse](#).

Thema	Onderwerp	Sector			
Milieu					
1	Klimaatverandering	Energieverbruik	FO	MBO	HO&K
2	Klimaatverandering	Broeikasgasemissies		MBO	HO&K
3	Klimaatverandering	Tegengaan van klimaatverandering (mitigatie)		MBO	HO&K
4	Klimaatverandering	Reductiepad naar nul emissies (transitieplan)	FO	MBO	HO&K
5	Klimaatverandering	Aanpassen aan klimaatverandering (adaptatie)		MBO	HO&K
6	Vervuiling	Luchtvervuiling			HO&K
7	Vervuiling	Waternvervuiling			HO&K
8	Vervuiling	Bodemvervuiling			HO&K
9	Vervuiling	Verontreiniging levende organismen en voedselbronnen	FO	MBO	HO&K
10	Vervuiling	Gebruik van (zeer) zorgwekkende stoffen (waaronder novel entities)		MBO	HO&K
11	Vervuiling	Microplastics		MBO	HO&K
12	Vervuiling	Aërosolen in de atmosfeer			HO&K
13	Water en mariene hulpbronnen	Waterverbruik	FO	MBO	HO&K
14	Water en mariene hulpbronnen	Waterlozing in grondwater, oppervlaktewater en oceanen	FO	MBO	HO&K
15	Biodiversiteitsverlies	Landgebruik en omzetting			HO&K
16	Biodiversiteitsverlies	Directe exploitatie			HO&K
17	Biodiversiteitsverlies	Impact op omvang soortenpopulatie			HO&K
18	Biodiversiteitsverlies	Uitsterving van soorten			HO&K
19	Biodiversiteitsverlies	Bodemafdekking			HO&K
20	Biodiversiteitsverlies	Impact op ecosysteemdiensten?			HO&K
21	Materiaalgebruik en circulaire economie	Materiaalinstromen inclusief materiaalgebruik	FO	MBO	HO&K
22	Materiaalgebruik en circulaire economie	Gebruik van zeldzame materialen en producten		MBO	HO&K
23	Materiaalgebruik en circulaire economie	Materiaaluitstroom m.b.t. producten en diensten		MBO	HO&K
24	Materiaalgebruik en circulaire economie	Afval(stoffen)	FO	MBO	HO&K
Sociaal					
25	Klimaatverandering	Baanzekerheid	FO	MBO	HO&K
26	Klimaatverandering	Werktijden		MBO	HO&K
27	Gezondheid en Welzijn medewerker	Werk-privé balans	FO	MBO	HO&K
28	Gezondheid en Welzijn medewerkers	Veiligheid en gezondheid	FO	MBO	HO&K
29	Gelijke behandeling voor iedereen	Gendergelijkheid en gelijke beloning bij gelijkwaardig werk	FO	MBO	HO&K
30	Gelijke behandeling voor iedereen	Opleiding en ontwikkeling vaardigheden	FO	MBO	HO&K
31	Gelijke behandeling voor iedereen	Werkgelegenheid voor en inclusie van mensen met een beperking	FO	MBO	HO&K
32	Gelijke behandeling voor iedereen	Geweld en intimidatie op de werkvloer	FO	MBO	HO&K
33	Gelijke behandeling voor iedereen	Diversiteit	FO	MBO	HO&K
34	Eerlijke beloning	Leefbaar loon		MBO	HO&K
35	Eerlijke beloning	Gelijke beloning bij gelijkwaardig werk	FO	MBO	HO&K
36	Eerlijke beloning	Inkomensongelijkheid		MBO	HO&K
37	Werkgerelateerde rechten	Adequate huisvesting	FO	MBO	HO&K
38	Werkgerelateerde rechten	Privacy	FO	MBO	HO&K
39	Werkgerelateerde rechten	Schoon water en sanitair		MBO	HO&K
40	Werkgerelateerde rechten	Sociale dialoog		MBO	HO&K
41	Werkgerelateerde rechten	Vrijheid op associatie, het recht op vereniging van medewerkers		MBO	HO&K
42	Werkgerelateerde rechten	Recht op collectieve onderhandelingen	FO	MBO	HO&K
43	Vrije arbeid	Kinderarbeid	FO	MBO	HO&K
44	Vrije arbeid	Gedwongen arbeid	FO	MBO	HO&K

45	Rechten van inheemse bevolking	Vrijwillige, voorafgaande en geïnformeerde instemming			HO&K
46	Rechten van inheemse bevolking	Zelfbeschikking			HO&K
47	Rechten van inheemse bevolking	Culturele rechten			HO&K
48	Getroffen gemeenschappen	Adequate huisvesting			HO&K
49	Getroffen gemeenschappen	Voldoende voedsel	FO	MBO	HO&K
50	Getroffen gemeenschappen	Schoon water en sanitair			HO&K
51	Getroffen gemeenschappen	Landgerelateerde impacts			HO&K
52	Getroffen gemeenschappen	Veiligheid			HO&K
53	Getroffen gemeenschappen	Vrijheid van meningsuiting			HO&K
54	Getroffen gemeenschappen	Vrijheid van vereniging			HO&K
55	Getroffen gemeenschappen	Impact op de verdediging van mensenrechten			HO&K
56	Recht op informatie consumenten/ eindgebruikers	Privacy	FO	MBO	HO&K
57	Recht op informatie consumenten/ eindgebruikers	Vrijheid van meningsuiting		MBO	HO&K
58	Recht op informatie consumenten/ eindgebruikers	Toegang tot (kwalitatieve) informatie		MBO	HO&K
59	Persoonlijke veiligheid voor consumenten/ eindgebruikers	Gezondheid en veiligheid	FO	MBO	HO&K
60	Persoonlijke veiligheid voor consumenten/ eindgebruikers	Veiligheid van personen		MBO	HO&K
61	Persoonlijke veiligheid voor consumenten/ eindgebruikers	Bescherming van kinderen			HO&K
62	Sociale inclusie van consumenten/ eindgebruikers	Geen discriminatie	FO	MBO	HO&K
63	Sociale inclusie van consumenten/ eindgebruikers	Toegang tot producten en diensten	FO	MBO	HO&K
64	Sociale inclusie van consumenten/ eindgebruikers	Maatschappelijk verantwoorde marketingpraktijken	FO	MBO	HO&K

<i>Governance</i>					
65	Gezonde bedrijfscultuur	Bedrijfscultuur	FO	MBO	HO&K
66	Gezonde bedrijfscultuur	Bescherming van klokkenluiders	FO	MBO	HO&K
67	Opdrachtgeverschap	Relatiebeheer met leveranciers	FO	MBO	HO&K
68	Opdrachtgeverschap	Betalingspraktijken	FO	MBO	HO&K
69	Corruptie en omkoping	Preventie en opsporing inclusief opleiding	FO	MBO	HO&K
70	Corruptie en omkoping	Incidenten	FO	MBO	HO&K
71	Dierenwelzijn	Dierenwelzijn	FO	MBO	HO&K
72	Beïnvloeding	Politiek engagement		MBO	HO&K
73	Beïnvloeding	Lobby		MBO	HO&K
65	Gezonde bedrijfscultuur	Bedrijfscultuur	FO	MBO	HO&K
66	Gezonde bedrijfscultuur	Bescherming van klokkenluiders	FO	MBO	HO&K
67	Opdrachtgeverschap	Relatiebeheer met leveranciers	FO	MBO	HO&K
68	Opdrachtgeverschap	Betalingspraktijken	FO	MBO	HO&K
69	Corruptie en omkoping	Preventie en opsporing inclusief opleiding	FO	MBO	HO&K
70	Corruptie en omkoping	Incidenten	FO	MBO	HO&K
71	Dierenwelzijn	Dierenwelzijn	FO	MBO	HO&K
72	Beïnvloeding	Politiek engagement		MBO	HO&K
73	Beïnvloeding	Lobby		MBO	HO&K

<i>Sectorspecifiek</i>					
74	Duurzaamheid in het onderwijs	Duurzaamheid in de opleidingen	FO	MBO	HO&K
75	Duurzame evenementen	Aanbod duurzame evenementen	FO	MBO	HO&K
76	Duurzaamheid in onderzoek	Onderzoeksbudget			HO&K
77	Duurzaamheid in onderzoek	Publicaties			HO&K
78	Activering studenten	Duurzame studentenorganisaties		MBO	HO&K
79	Communicatie	Website	FO	MBO	HO&K
80	Communicatie	Duurzaamheidsrapportage	FO	MBO	HO&K
81	Begroting	Duurzaamheidsinvesteringen	FO	MBO	HO&K

Aantal

39 58 81

B4 Shortlist

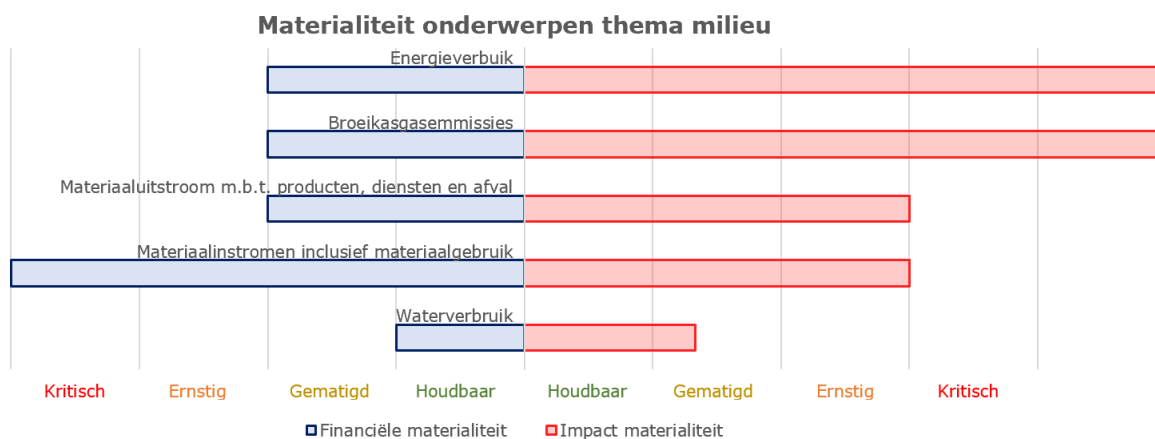
In de laatste kolom 'selectie' staat het aantal deelwerkgroepen (FO, MBO en HO&K) die deze onderwerpen had geselecteerd als zijnde van potentieel materieel belang.

Onderwerpen	Selectie
<i>Milieu</i>	
1 Afval(stoffen)	3
2 Energieverbruik	2
3 Materiaalinstromen inclusief materiaalgebruik	2
4 Waterverbruik	2
5 Broeikasgasemissies	1
6 Gebruik van (zeer) zorgwekkende stoffen (waaronder novel entities)	1
7 Materiaaluitstroom m.b.t. producten en diensten	1
8 Reductiepad naar nul emissies (transitieplan)	1
9 Tegengaan van klimaatverandering (mitigatie)	1
<i>Sociaal</i>	3
10 Diversiteit	
11 Geweld en intimidatie op de werkvloer	2
12 Veiligheid en gezondheid	2
13 Werkgelegenheid voor en inclusie van mensen met een beperking	2
14 Baanzekerheid	1
15 Gendergelijkheid en gelijke beloning bij gelijkwaardig werk	1
16 Gezondheid en veiligheid	1
17 Inkomensongelijkheid	1
18 Maatschappelijk verantwoorde marketingpraktijken	1
19 Opleiding en ontwikkeling vaardigheden	1
20 Werkgerelateerde privacy	1
21 Recht op informatie gebruikers, privacy	1
<i>Governance</i>	
22 Bedrijfscultuur	3
23 Bescherming van klokkenluiders	3
24 Dierenwelzijn	2
25 Relatiebeheer met leveranciers	2
26 Betalingspraktijken	1
27 Lobby	1
28 Politiek engagement	1
29 Preventie en opsporing inclusief opleiding	1
<i>Sectorspecifiek</i>	
30 Duurzaamheid in de opleidingen	3
31 Duurzaamheidsinvesteringen	2
32 Duurzame studentenorganisaties	2
33 Duurzaamheidsrapportage	1
34 Duurzaamheid in onderzoek	1

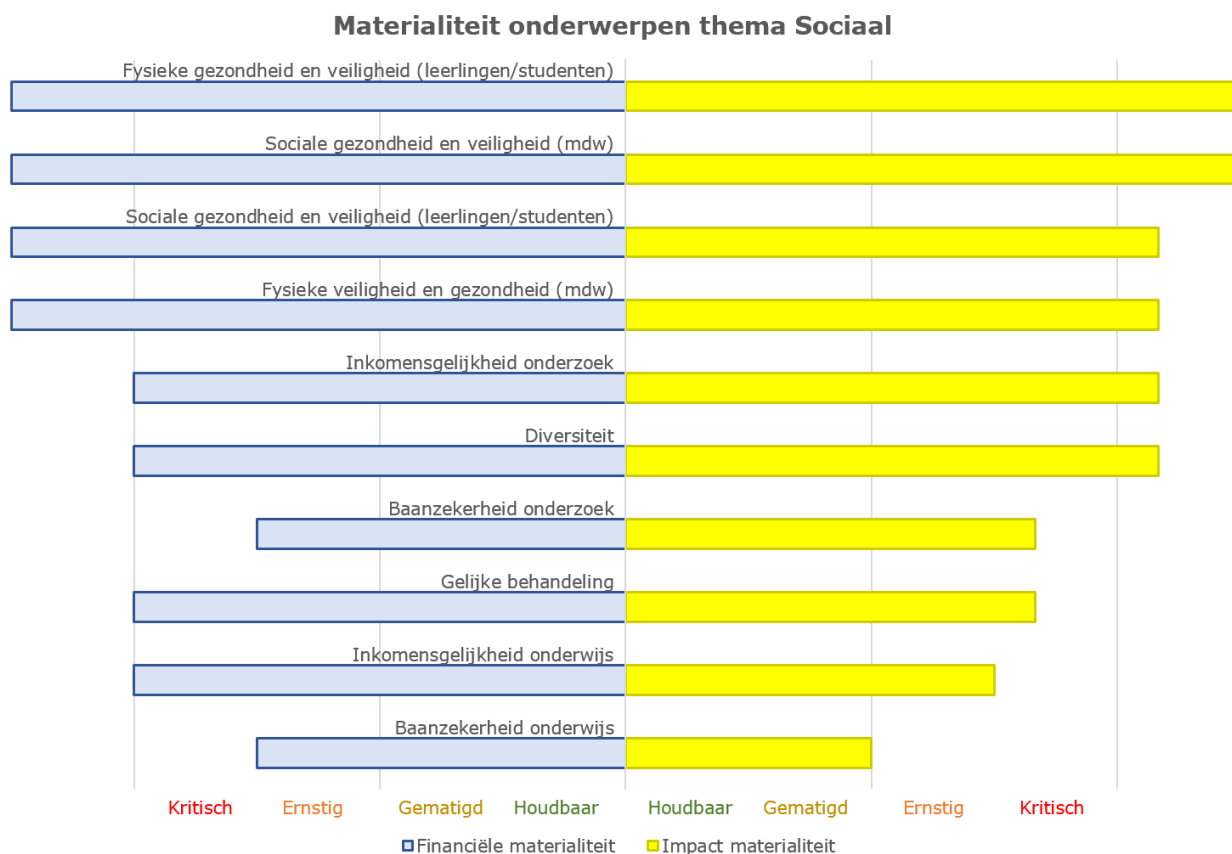
B5 Prioritering

De DMA is volgens stap 5 van het [stappenplan voor de Dubbele materialiteitsanalyse](#) tot stand gekomen. Hieronder de visuele weergave van de bevindingen.

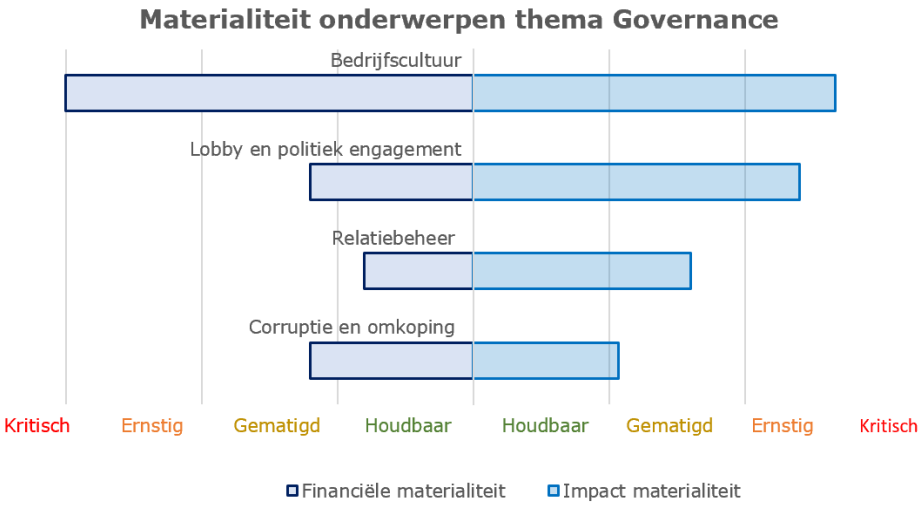
Milieu

Sociaal

Governance

Bijlage C Toelichting energieverbruik en opwekking

Algemeen: belang, definitie, regelgeving	Ons energieverbruik levert een belangrijke bijdrage aan CO_{2e}-uitstoot en klimaatverandering. Het is essentieel om fossiele brandstoffen te vervangen voor duurzamere alternatieven, maar nog beter is het om het verbruik te reduceren, zodat er minder energieproductie nodig is. Bij energie gaat het zowel om het energiegebruik als de energieproductie van organisaties. Bij energiegebruik is het van belang of de stroom is opgewekt uit fossiele (niet-hernieuwbare) bronnen of hernieuwbare bronnen. Energieverbruik is de totale hoeveelheid energie die een organisatie heeft verbruikt, gemeten in (of omgerekend naar) kilowattuur (kWh) Energieopwekking is de productie van energie, bijvoorbeeld door geothermische systemen, zonnepanelen, biobrandstoffen, fossiele brandstoffen, wind, etc., gemeten in (of omgerekend naar) kilowattuur (kWh). Energiebesparingsplicht De energiebesparingsplicht (Europese Energie-Efficiency Richtlijn, EED) geldt voor locaties met een relevante milieubelastende activiteit én met een jaarlijks energiegebruik vanaf 50.000 kWh elektriciteit of 25.000 m³ aardgas(equivalent). Deze onderwijsinstellingen moeten hier één keer in de 4 jaar over rapporteren aan de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO). Daarnaast verplicht de EED om energiebesparende maatregelen die zich binnen vijf jaar terugverdienen uit te voeren.
Afwijkingen per sector	<i>Funderend Onderwijs</i> Bij Funderend Onderwijs zijn de gebouwen doorgaans in bezit van de gemeente. Scholen hebben de exploitatie verantwoordelijkheid. Afhankelijk van lokale afspraken vinden de investeringen bij renovaties en groot onderhoud plaats. De energieverbruik gegevens zijn vaak niet bekend bij FO-organisaties. In het programma onderwijshuisvesting van de OCW-directie FO wordt samengewerkt met de Vereniging van Nederlandse Gemeentes en de sectorraden van FO om o.a. deze energiegegevens betrouwbaar beschikbaar te krijgen. Nadat deze gegevens beschikbaar zijn zal dit ook in de daaropvolgende update van deze handreiking worden meegenomen. Voorgenomen wijzigingen zijn opgenomen in bijlage O. Mochten deze gegevens niet beschikbaar zijn en ook niet bij de gemeente of energieleverancier opgevraagd kunnen worden, geef dit dan aan in de rapportage.
Indicator (en) <i>Minimaal dikgedrukte indicatoren, overige zijn optioneel voor verdieping.</i>	• Electraverbruik in kWh • Verbruik stadswarmte in kWh Stadswarmte wordt uitgedrukt in GigaJoule (GJ). Om het te kunnen vergelijken met de andere energiebronnen de volgende omrekenfactor gebruiken: 1 GJ = 277,777778 kWh. • Gasverbruik in kWh Gasverbruik wordt uitgedrukt in kubieke meters (m³). Om het te kunnen vergelijken met de andere energiebronnen de volgende omrekenfactor gebruiken: 1 m³ = 10 kWh energie.

	• Duurzaam opgewekte energie in kWh en percentage • Toelichting herkomst duurzame energie - Toelichting methode eigen opwekking (bijv. eigen zonnepanelen) - Toelichting ingekochte duurzaam opgewekte elektriciteit en type certificaten (bijv. Garanties van Oorsprong) Toelichting doelstelling(en) met tijdsbepaling
Rapportage kenmerken	Deze indicatoren zijn op instellingsniveau⁵ en betreffen het gebruik gedurende 1 verslagjaar. De indicatoren dienen weergegeven te worden met de cijfers van verslagjaar naast die van de twee voorgaande jaren, voor zover deze beschikbaar zijn. Indien een indicator of toelichting niet van toepassing is, zoals bijvoorbeeld stadswarmte, kan deze geheel worden weggelaten.
Herkomst CSRD	ESRS E1-5
Verbonden SDG	SDG 7, 12
Verdiepingsmogelijkheden	- Instelling opsplitsen in nuttige onderdelen. Bijvoorbeeld per sector, vestiging, gebouw en/of gebruiksfunctie. - Link naar routekaart voor verduurzaming voor eigen casus, gemeente of sector. Zoals bijvoorbeeld de sectorale routekaart voor verduurzaming schoolgebouwen - Link naar Integraal huisvestingsplan. - Aansluiting bij wijkgerichte aanpak en Regionale Energie Strategie.
Bronnen	- Het MBO, HBO en universiteiten, voeren deze data reeds in voor de Duurzaam onderwijs gebouw applicatie. De toegang tot deze app ligt vaak per instelling bij de facilitaire dienst of bij de duurzaamheid coördinator. - Jaarrekening energiebedrijf & facturen - EBS (energiebeheer- en -bewakingssysteem) (verplicht van de Erkende Maatregelenlijst (EML) energiebesparing voor voldoen aan energiebesparingsplicht. Dit is verplicht vanaf bepaald energieverbruik per locatie. - Grote ondernemingen: rapportage energiebesparingsplicht en audits n.a.v. Europese Energie-Efficiency richtlijn (EED).
Voorbeeld rapportage	Ter visualisatie kan gekozen worden om het laatste jaar weer te geven als cirkeldiagram met het totale energieverbruik, opgedeeld in partjes voor de verschillende energievormen.

⁵ Instellingsniveau staat gelijk aan het bevoegd gezag, het niveau van de jaarverslaggeving.

Bijlage D Toelichting CO₂ footprint scope 1, 2 en 3

Toelichting; belang, definitie, regelgeving	Door de uitstoot van broeikasgassen verandert ons klimaat en komen weersextremen vaker voor. Door middel van een CO₂-footprint berekening kunnen deze emissies in kaart gebracht worden, waarbij alle schadelijke gassen worden omgerekend naar CO₂-equivalenten. De organisatie publiceert de volledige CO₂-footprint opgesteld volgens het (GreenHouseGas) GHG-protocol. Deze footprint is opgebouwd uit scope 1, 2, en 3. De data uit fase 1 thema 'energieverbruik', kan als input worden gebruikt voor (een deel van) scope 1 en 2. Veel organisaties vinden het prettig om bij het opstellen van de eerste CO₂-footprint professionele ondersteuning in te schakelen. Dit is echter niet noodzakelijk en er zijn ook meerdere softwareoplossingen die hierbij kunnen ondersteunen, zoals bijvoorbeeld de milieubarometer. Veel gemeenten of brancheorganisaties bieden aan om gratis of met korting met de milieubarometer te starten.
Afwijkingen per sector	In het GHG-protocol staat beschreven welke delen van de organisatie op welke manier meegenomen moeten worden in de berekening. Omdat deze omschrijving zeer algemeen is volgen hieronder een aantal zaken die bij onderwijs en kennisinstellingen vaak naar voren komen en hoe deze mee te nemen, naast de overige onderdelen beschreven in het GHG-protocol. Meenemen in scope 1 & 2: • Eigendomspanden • Huurpanden (indien data onbekend, op basis van aanname per m²) • Panden die aan andere gebruikers worden verhuurd Meenemen in scope 3: • Studenten mobiliteit (woon-studie verkeer) Naast het weergeven van de totale CO_{2e}-uitstoot is het mogelijk een intensiteits-metric te gebruiken, bijvoorbeeld CO_{2e} per FTE, student of vierkant meter. Omdat organisaties erg kunnen verschillen - bijvoorbeeld door het wel/niet noodzakelijk zijn van laboratoria - is het lastig deze te gebruiken voor een directe vergelijking tussen organisaties. Ook kan het per onderdeel verschillen welke intensiteits-metric het meest relevant is. Bijvoorbeeld voor woon-werk verkeer is CO_{2e} per FTE toepasselijker, maar bij energiegebruik kan het logischer zijn te kiezen voor CO_{2e} per vierkant meter. Hier geldt een gelijke afwijking voor het FO als in bijlage C.
Indicatoren	Minimaal <i>dikgedrukte indicatoren</i>, overige zijn optioneel voor verdieping.
Scope 1	De directe uitstoot, veroorzaakt door eigen bronnen binnen de organisatie omgerekend naar CO_{2e}. Bijvoorbeeld voor eigen gebouw of vervoer gerelateerde activiteiten. Voorbeelden zijn: • Gasverbruik • Brandstofverbruik van lease- of eigendommen • Koelvloeistoffen/ koudemiddelen Scope 1 wordt gerapporteerd op basis van daadwerkelijk verbruik.
Scope 2	De indirecte uitstoot omgerekend naar CO_{2e}. Deze wordt bijvoorbeeld veroorzaakt door het opwekken van elektriciteit, warmte en koeling in installaties die zich buiten de organisatie bevinden. Voorbeelden zijn: • Elektriciteitsverbruik • Stadswarmte

	Scope 2 wordt gerapporteerd op basis van daadwerkelijk verbruik. Hierbij worden voor elektriciteitsverbruik zowel <i>market based</i> als <i>location based</i> weergegeven.
Scope 3	Spend-based hotspot analyse De uitstoot in de keten omgerekend naar CO_{2e}. Dit gaat dus over de gevolgen van activiteiten in de organisatie die voortkomen uit bronnen die zich buiten de organisatie bevinden; zaken waar de organisatie geen directe invloed op kan uitoefenen. Voorbeelden zijn: • Zakelijk vliegverkeer • Woon-werk verkeer medewerkers en studenten • Inkoop • Afvalverwerking De organisatie rapporteert een volledig overzicht van scope 3 emissies, op basis van spend-based, met duidelijke benoeming van de gebruikte database van omrekenfactoren. Dit overzicht kan eventueel worden aangevuld tot een hybride overzicht, waarin bij die onderdelen waarvan het daadwerkelijk verbruik bekend is, de spend-based emissies worden vervangen door de emissies berekend op daadwerkelijk verbruik. Hierbij wordt bij elk onderdeel duidelijk aangegeven dat deze op basis van daadwerkelijk verbruik zijn berekend, inclusief de daarvoor gebruikte methode. Ook wordt benoemd hoe is voorkomen dat er zaken ontbreken of dubbel worden geteld. Het doel van de spend-based analyse is om de belangrijkste hot-spots in beeld te krijgen, zodat deze verder uitgewerkt kunnen worden, bijvoorbeeld door daadwerkelijke verbruiksdata per artikel op te vragen bij de leverancier. Dit overzicht kan vervolgens worden gebruikt om prioriteiten te stellen en te kijken waar het beste gestart kan worden met het zoeken naar maatregelen voor verbetering.
Toelichting scope 3	Waar bij scope 1 en 2 de daadwerkelijke verbruikscijfers voorhanden zijn (bijvoorbeeld op de jaarafrekening van de energieleverancier) is dit bij scope 3 een stuk lastiger. Vaak zijn deze cijfers niet of moeilijk op te vragen. Wel zien we dat hierin in de laatste jaren steeds meer stappen zijn gezet door ketenpartners. Het GHG-protocol heeft daarom de mogelijkheid om scope 3 op basis van de uitgaven (spend-based) in kaart te brengen. Er zijn databases beschikbaar met omrekenfactoren voor een grote hoeveelheid aan categorieën, zoals buitenlandreizen of inkoop. Door de jaarlijkse uitgaven te koppelen aan de juiste omrekenfactor worden hotspots in de uitstoot inzichtelijk. De spend-based methode is minder nauwkeurig dan het berekenen op basis van werkelijke verbruiksdata. Daarom kan dit overzicht worden aangevuld tot een hybride overzicht, waar bij die onderdelen waarvan het daadwerkelijk verbruik bekend is, de spend-based emissies worden vervangen door de emissies berekend op daadwerkelijk verbruik. Hierbij wordt bij elk onderdeel duidelijk aangegeven dat deze op basis van daadwerkelijk verbruik zijn berekend, inclusief de daarvoor gebruikte methode. Ook wordt benoemd hoe is voorkomen dat er zaken ontbreken of dubbel worden geteld. Hieronder zijn twee voorbeeldrapportages opgenomen.

	Toelichting doelstelling(en) met tijdsbepaling
Herkomst CSRD	ESRS E1-4, 5
Verbonden SDG	7, 12
Bronnen	Een overzicht van databases voor emissiefactoren is te vinden op https://footprintdata.org/#company GHG-protocol: https://ghgprotocol.org/
Voorbeeld	Twee voorbeeldrapportages zijn hieronder opgenomen.

Voorbeeldrapportage 1: CO_{2e}-footprint – op basis van uitgaven

De voorbeeldorganisatie heeft een CO_{2e}-footprint opgesteld over het boekjaar 2022. De resultaten zijn hieronder weergegeven. Verdere informatie is beschikbaar op [link naar organisatie footprint].

Totale emissies per scope – spend-based –	
	2022 GHG-emissies (ton CO _{2e})
Totaal scope 1	20
1.1 Stationaire verbranding	1
1.2 Mobiele verbranding	19
Totaal scope 2 (op basis van locatie)	5
2.1 Elektriciteitsgebruik	4
2.3 Verwarmingsgebruik	1
Totaal scope 2 (op basis van de markt)	220
2.1 Elektriciteitsgebruik	219
2.3 Verwarmingsgebruik	1
Totaal scope 3	16.781
3.1 Gekochte goederen en diensten	12.600
3.2 Kapitaalgoederen	2.100
3.3 Brandstof- en energiereleaterde activiteiten die niet zijn opgenomen in scope 1 of 2	365
3.5 Afval	270
3.6 Zakenreizen	1.000
3.7 Woon-werkverkeer	446
Totaal alle scopes (op basis van locatie)	16.806
Totaal alle scopes (op basis van de markt)	17.021

Voor scope 3 is gebruik gemaakt van de omrekenfactoren in [EXIOBASE](#), hierbij is wel/geen gebruik gemaakt van inflatiecorrecties. Voor omrekenfactoren m.b.t. elektriciteits- en gasverbruik, en gereden autokilometers is gebruik gemaakt van www.CO2emissiefactoren.nl.

Voorbeeldrapportage 2: CO_{2e}-footprint - hybride model

De voorbeeldorganisatie heeft een CO₂-footprint opgesteld over het boekjaar 2022. Hierbij zijn een aantal onderdelen berekend op basis van daadwerkelijk verbruik, deze staan hieronder verder toegelicht. De resultaten zijn hieronder weergegeven. Verdere informatie is beschikbaar op [link naar organisatie footprint].

Totale emissies per scope – hybride –		2022 GHG-emissies (ton CO _{2e})
Totaal scope 1		20
1.1 Stationaire verbranding		1
1.2 Mobiele verbranding		19
Totaal scope 2 (op basis van locatie)		5
2.1 Elektriciteitsgebruik		4
2.3 Verwarmingsgebruik		1
Totaal scope 2 (op basis van de markt)		220
2.1 Elektriciteitsgebruik		219
2.3 Verwarmingsgebruik		1
Totaal scope 3		16.485
3.1 Gekochte goederen en diensten		12.000
3.2 Kapitaalgoederen		2.100
3.3 Brandstof- en energieregerelateerde activiteiten die niet zijn opgenomen in scope 1 of 2		365
3.5 Afval		270
3.6 Zakenreizen		1.500
3.7 Woon-werkverkeer		250
Totaal alle scopes (op basis van locatie)		16.510
Totaal alle scopes (op basis van de markt)		16.725
Deels op basis van verbruiksdata		
Volledig op basis van verbruiksdata		

Onder 3.1 – ‘Gekochte goederen en diensten’ is uitvraag gedaan bij de grootste leveranciers van gebruikte chemicaliën. Zij hebben de daadwerkelijke uitstoot voor de vijf meest ingekocht stoffen opgeven. De kosten met betrekking tot deze stoffen is uit het spend-based overzicht gehaald (voorkom dubbel tellen) en de emissie op basis van de data van leveranciers is toegevoegd (volledigheid overzicht).

Onder 3.6 – ‘Zakenreizen’ is het aantal reiskilometers opgevraagd per transportmiddel bij het centrale boekingsbureau. Deze is vermenigvuldigd met omrekenfactor X (vliegen), Y (trein), en Z (anders) (Exiobase) om te komen tot een volledig overzicht.

Onder 3.7 – ‘Woon-werkverkeer’ is via een enquête bij medewerkers uitgevraagd in het kader van de registratieplicht werkgebonden persoonsmobiliteit. Hierbij zijn de volgende omrekenfactoren gebruikt:

- Auto, benzine XXX CO_{2e}/km
- Auto, diesel XXX CO_{2e}/km
- Auto's die behoren tot de (plug-in) hybrides XXX CO_{2e}/km
- Auto, 100% elektrisch XXX CO_{2e}/km
- Auto, andere brandstoffen XXX CO_{2e}/km
- Motorfiets, benzine XXX CO_{2e}/km
- Motorfiets, elektrisch XXX CO_{2e}/km
- Bromfiets/scooter, benzine XXX CO_{2e}/km
- Bromfiets/scooter, elektrisch (incl. speed-pedelec) XXX CO_{2e}/km
- (e-)Fiets of lopen XXX CO_{2e}/km
- Openbaar vervoer XXX CO_{2e}/km

Bijlage E Toelichting circulariteit

Algemeen: belang, definitie, regelgeving	Hoe circulair is de organisatie? Circulariteit omvat hier zowel materiaal in- en uitstromen als afval (ESRS E5: gebruik natuurlijke hulpbronnen en circulaire economie). Deze materiaalstromen gaan over alle materialen die een onderwijs- of onderzoeksorganisatie nodig heeft om onderwijs te kunnen geven en onderzoek te kunnen doen. Dit omvat niet alleen de leer- en onderzoeksmiddelen, maar bijvoorbeeld ook kantoorbenodigdheden en bouwmaterialen. Afval(stoffen) gaat over al het afval dat vrijkomt bij de onderzoek- en onderwijsorganisaties. Denk bijvoorbeeld aan chemicaliën gebruikt bij onderzoek, schoolboeken en kapotte elektronica.
Afwijkingen per sector	
Indicator (en)	Hoeveelheid afval (T-2, T-1, T) - materiaaluitstroom
<i>Minimaal dikgedrukte indicatoren, overige zijn optioneel voor verdieping.</i>	Circulariteitsbeleid inclusief inkoop – materiaalinstroom - Aandacht voor o.a. voor stromen rondom meubilair, IT-materialen en indien van toepassing Laboratoria verbruiksmaterialen. - Verschillende mogelijk te hanteren kaders: PIANOO(inkoop), MVO-I (bouw), CO₂-prestatieladder. Toelichting op circulariteitsambitie en doelstelling(en) mede aan de hand van de R-ladder.
Rapportage kenmerken	Deze indicatoren zijn op instellingsniveau. De kwantitatieve indicatoren dienen weergegeven te worden met de cijfers van verslagjaar naast die van de twee voorgaande jaren, voor zover beschikbaar. Indien een indicator of toelichting niet van toepassing is, kan deze geheel worden weggelaten. Organisaties die bijvoorbeeld geen leerlingen of studenten hebben kunnen dit deel volledig weglaten.
Herkomst CSRD	ESRS 5
Verbonden SDG	11, 12, 13
Verdiepings mogelijkheden	Voor een passend gedeeld framework rest een kennisvraag, waarbij de taxonomie van belang is. Deze verdiepingswens is opgenomen in het overzicht van voorgenomen wijzigingen (bijlage O).
Bronnen	
Voorbeeld rapportage	

Bijlage F Toelichting sociale en fysieke gezondheid

Algemeen: belang, definitie, regelgeving	Bij sociale en fysieke gezondheid gaat het om algeheel gezonde omstandigheden voor leerlingen, studenten (ESRS S4: consumenten en eindgebruikers) en medewerkers (ESRS S1: eigen personeel). Veiligheid wordt gezien als een voorwaarde voor sociale en fysieke gezondheid. Het gaat om de activiteiten van de organisaties die een positieve of negatieve impact hebben op de leerlingen, studenten en medewerkers. Het gaat hierbij over incidenten binnen de organisaties, grensoverschrijdend gedrag (sociaal) en werk- en school gerelateerde ziekte (fysiek).
Afwijkingen per sector	Waar op basis van de Trimbos site 85% van de basisschoolleerlingen floreren loopt het percentage leerlingen/studenten met mentale problemen op van 33%(m)/14%(j) naar 43% (m)/13%(j) in het de categorie van 12 tot 18 jaar, naar 51% in het HO. Er bestaat veel bezorgdheid om de mentale gezondheid, met name voor 12 jaar en ouder. Voor VO en daaropvolgend onderwijs zijn er optioneel aanvullende indicatoren toegevoegd. Voor het PO en VO geldt dat bij de indicator voor de leerlingen het vertrouwen in de klachtenprocedure van de ouders van belang is. Hier zijn echter geen data voor beschikbaar. <i>PhD's bij universiteiten</i> Let op dat PhD's bij universiteiten onder medewerkers vallen en niet onder studenten of externen, ongeacht contracttype.
Leerlingen en studenten	
Indicator (en) <i>Minimaal dikgedrukte indicatoren, overige zijn optioneel voor verdieping.</i>	Algemeen: • Toelichting op beleid en doelstellingen met tijdsbepaling. Is er bijvoorbeeld een verbetercyclus? • Aantal meldingen/klachten over veiligheid waaronder grensoverschrijdend gedrag en discriminatie • Tevredenheid afhandeling klachten • Vertrouwen in klachtenprocedure veiligheidsbeleid (studenten-/leerlingenenquête) Sociale Integratie en Welzijn: • Veilig voelen; percentage leerlingen/studenten die zich veilig voelen (studenten/leerling enquête) • Percentage studenten die zich sociaal verbonden voelen met hun instelling: het percentage studenten dat aangeeft zich goed geïntegreerd te voelen binnen de studenten community en de instelling. • Deelname aan sociale en buitenschoolse activiteiten: percentage studenten dat actief deelneemt aan clubs, sportactiviteiten, en andere sociale evenementen georganiseerd door de instelling. • Aantal meldingen van discriminatie of pesten: aantal incidenten van sociale uitsluiting, intimidatie of discriminatie binnen de leerling/studentenpopulatie. • Toelichting op studentenondersteuning; waar heeft het in geresulteerd?

	Fysieke gezondheid en Preventie: - Beschikbaarheid van preventieve gezondheidsprogramma's: beschikbaarheid van programma's zoals vaccinaties, gezondheidsscans, en andere preventieve zorgdiensten die worden aangeboden aan studenten. - Studenten die zich bewust zijn van gezondheidszorgdiensten op de campus: percentage studenten dat op de hoogte is van de beschikbare gezondheidsdiensten en het gebruik daarvan. Toelichting op fysieke omgeving. Denk hierbij aan de onderzoeken over een groen schoolplein en mate van verharding van de buitenruimte. Voor PO kan de groene schoolpleinen evaluatie tool worden ingezet.
Medewerkers	
Indicator (en) <i>Minimaal dikgedrukte indicatoren, overige zijn optioneel voor verdieping.</i>	Algemeen: Toelichting of links naar monitoring sociaal en fysiek veiligheidsbeleid, waaronder escalatieroute met doelstellingen met tijdsbepaling. <i>Sociale gezondheid</i> Werkplezier en tevredenheid: - Tevredenheidsenquêtes of beoordelingen van medewerkers over werkplezier, werkdruk, en werk-privé balans. Aantal klachten over veiligheid, waaronder grensoverschrijdend gedrag en discriminatie - Aantal werknemers dat zich psychisch goed ondersteund voelt op het werk. - Aantal medewerkers dat gebruik maakt van ondersteuning bij mentale gezondheid (zoals counseling). Tevredenheid afhandeling klachten. Te vinden in de medewerkers enquête. Vertrouwen in klachtenprocedure veiligheidsbeleid. Te vinden in de medewerkers enquête. Inzet BHV/ incidentele beveiliging; aantal en soort (bijvoorbeeld: discriminatie) incidenten. Voorwaarde voor weergeven soort incident is minimaal 5 incidenten. <i>Sociale Relaties en Werksfeer:</i> - Frequente medewerkerstevredenheidsmetingen over de werksfeer en samenwerking tussen afdelingen. - Aantal team- of netwerkactiviteiten (zoals sociale bijeenkomsten, gezamenlijke evenementen) ter bevordering van onderlinge relaties. <i>Fysieke gezondheid</i> Arbeidsomstandigheden: Aantal en soort gemelde incidenten of ongevallen op de werkvloer. - Het aantal initiatieven dat wordt genomen om de werkomstandigheden te verbeteren (bijvoorbeeld implementatie van ergonomische werkplekken). - Beschikbaarheid en kwaliteit van ergonomische werkplekken en voorzieningen (zoals sta-bureaus, comfortabele zitplaatsen).

	• Het percentage medewerkers dat gebruik maakt van gezondheids- en veiligheidsvoorzieningen (bijvoorbeeld bedrijfsarts, veiligheidsmaatregelen). • Percentage medewerkers met toegang tot gezondheidszorg of mentale gezondheidsdiensten. Mentale en fysieke gezondheidsprogramma's: • Aantal medewerkers dat deelneemt aan programma's voor stressmanagement, fysieke activiteiten (zoals fitnessabonnementen, sportevenementen). • Biedt de organisatie programma's voor preventieve gezondheid (zoals vaccinaties, gezondheidschecks)? • Verhouding van verzuim door psychische versus fysieke klachten. • Evaluaties van de effectiviteit van gezondheids- en welzijnsprogramma's (bijvoorbeeld gezondheids- of welzijnsonderzoeken). Flexibiliteit en thuiswerken: • Aantal medewerkers dat gebruik maakt van flexibele werkuren of thuiswerkopties. • Impact van flexibele werkregelingen op de gezondheid van medewerkers.
Rapportage kenmerken	Deze indicatoren zijn op instellingsniveau. De kwantitatieve indicatoren dienen weergegeven te worden met de cijfers van verslagjaar naast die van de twee voorgaande jaren, voor zover beschikbaar. Indien een indicator of toelichting niet van toepassing is, kan deze geheel worden weggelaten. Organisaties die bijvoorbeeld geen leerlingen of studenten hebben kunnen dit deel volledig weggelaten.
Herkomst CSR	ESRS S1-3
Verbonden SDG	3, 5 en 10
Verdiepings mogelijk heden	• Instelling opsplitsen per sector indien er sprake is van meerdere sectoren • toelichting verschillen per sector • instelling opsplitsen per vestiging • toelichting verschillen per vestiging
Bronnen	• Studenten- /leerlingenenquête zie monitor sociale veiligheid • Medewerker enquête • ARBO rapportage; risico-inventarisatie & evaluatie (RI&E) is verplicht volgens de Arbowet voor alle werkgevers • Beveiliging/facilitair systeem van beveiliging t.b.v. indicator inzet BHV (MBO en HO)
Voorbeeld rapportage	

Bijlage G Toelichting diversiteit, gelijkheid en inclusiviteit

Algemeen: belang, definitie, regelgeving	Diversiteit verhoogt de kwaliteit van onderwijs en onderzoek. Om de voordelen van diversiteit te benutten, moeten gelijkheid en inclusie worden geborgd om eerlijke kansen te bieden en ervoor te zorgen dat iedereen zich gewaardeerd voelt voor zijn of haar bijdrage. <u>Diversiteit</u> verwijst naar de mate waarin individuen variëren op basis van demografische of functionele kenmerken. <u>Gelijkheid</u> verwijst naar een eerlijke behandeling van alle mensen door rekening te houden met de unieke omstandigheden van een persoon, zodat de mogelijkheden voor iedereen gelijk zijn. <u>Inclusie</u> verwijst naar het gevoel van personen dat ze een geaccepteerd onderdeel van de organisatie/ groep zijn, waarbij hun authenticiteit wordt gewaardeerd.
Afwijkingen per sector/ onderneming	Wanneer een instelling geen leerlingen of studenten heeft, dient dat te worden vermeld in de rapportage. De indicatoren die betrekking hebben op leerlingen/ studenten kunnen dan in de rapportage vervallen. Wanneer een instelling uitsluitend Nederlandse leerlingen, studenten of medewerkers heeft, dient dat te worden vermeld in de rapportage. De indicatoren die betrekking hebben op dit onderwerp kunnen dan in de rapportage vervallen. Instellingen die een onderscheid maken tussen wetenschappelijke en professionele (ondersteunende) medewerkers, brengen dit onderscheid ook aan in de te rapporteren criteria. Instellingen die meerdere fysieke locaties/ vestigingen hebben, geven de te rapporteren criteria weer ten opzichte van het totaal en per locatie en/of vestiging. Wanneer sector of organisatie specifieke context relevant is voor interpretatie van de indicatoren, dan dient deze in een toelichting te worden vermeld in de rapportage.
Leerlingen en studenten	
Indicator (en) <i>Minimaal dikgedrukte indicatoren, overige zijn optioneel voor verdieping</i>	<u>Bij alle onderstaande indicatoren moet rekening gehouden worden met herleidbaarheid tot personen. Wanneer bijvoorbeeld een bepaalde groep erg klein is en daardoor wellicht niet meer anoniem, mag deze groep niet apart worden weergegeven.</u> Algemeen: - Het totaal aantal leerlingen/ studenten van de organisatie. - Het totaal aantal leerlingen/ studenten van de organisatie verdeeld naar niveau en/of soort van opleiding. Leeftijdverdeling - Leeftijdverdeling van leerlingen/ studenten per totaal aantal studenten en per niveau of opleiding, verdeeld over de categorieën: < 6 jaar, 6- 9 jaar, 10- 12 jaar, 13- 16 jaar, 17- 18 jaar, 18- 21 jaar, 21-25 jaar, 25-30 jaar, 31-40 jaar, 41-50 jaar, 51-60 jaar en > 60 jaar. Wanneer er in bepaalde categorieën geen leerlingen of studenten voorkomen, mogen deze categorieën worden samengevoegd.

	Genderverdeling: - Het percentage studenten per einde van het rapportagejaar, verdeeld naar man, vrouw, overig en niet-geregistreerd. - Het totaal aantal en percentage studenten per niveau of soort opleiding per einde van het rapportagejaar, verdeeld naar man, vrouw, overig en niet-geregistreerd. Herkomst: - Het totaal aantal en percentage studenten per einde van het rapportagejaar, verdeeld naar nationaliteit: Nederlands, Europees, buiten Europa. - Het totaal aantal studenten per niveau of soort opleiding per einde van het rapportagejaar, verdeeld naar nationaliteit: Nederlands, Europees, buiten Europa - Het totaal aantal nationaliteiten wat voorkomt onder leerlingen/ studenten per einde van het rapportagejaar. - Het totaal aantal nationaliteiten wat voorkomt onder leerlingen/ studenten per niveau of soort opleiding per einde van het rapportagejaar. Uitstroom: - Het aantal en percentage leerlingen/ studenten wat de organisatie heeft verlaten voor afronding van hun opleiding, in het jaar waarover wordt gerapporteerd, weergegeven als aantal ten opzichte van het totaal aantal leerlingen/ studenten. - Het aantal en percentage leerlingen/ studenten per niveau of soort opleiding wat de organisatie heeft verlaten voor afronding van hun opleiding, in het jaar waarover wordt gerapporteerd, weergegeven als aantal ten opzichte van het totaal aantal leerlingen/ studenten. - Het aantal en percentage leerlingen/ studenten wat de organisatie heeft verlaten voor afronding van hun opleiding, in het jaar waarover wordt gerapporteerd, weergegeven per man, vrouw, overig en niet-geregistreerd. - Het aantal en percentage leerlingen/ studenten per niveau of soort opleiding wat de organisatie heeft verlaten voor afronding van hun opleiding, in het jaar waarover wordt gerapporteerd, weergegeven per man, vrouw, overig en niet geregistreerd. - Het aantal en percentage leerlingen/ studenten wat de organisatie heeft verlaten voor afronding van hun opleiding, in het jaar waarover wordt gerapporteerd, verdeel naar nationaliteit: Nederlands, Europees, buiten Europa. - Het aantal en percentage leerlingen/ studenten per niveau of soort opleiding wat de organisatie heeft verlaten voor afronding van hun opleiding, in het jaar waarover wordt gerapporteerd, verdeel naar nationaliteit: Nederlands, Europees, buiten Europa. Extra ondersteuning: - Het aantal en percentage studenten weergegeven ten opzichte van het totaal aantal studenten die extra ondersteuning krijgen in verband met een functionele beperking, chronische ziekte, psychische klachten of bijzonder familieomstandigheden. - Het aantal en percentage leerlingen/ studenten die extra ondersteuning krijgen, verdeeld naar man- vrouw, overig en niet-geregistreerd. - Het aantal en percentage leerlingen/ studenten die extra ondersteuning krijgen, verdeeld naar nationaliteit: Nederland, Europees, buiten Europa.
--	--

	Management en toezicht: Beschrijving van de genderverdeling, herkomst en leeftijdsopbouw van het management (de besturen) van leerlingen en studieverenigingen en toezichthoudende organen. Neem de in het jaarverslag genoemde organen op in de rapportage. Toelichting beleid en doelstelling(en) met tijdsbepaling ten aanzien van Diversiteit, Gelijkheid en Inclusie Toelichting te nemen acties en verbeteringen, met tijdsbepaling, ten aanzien van Diversiteit, Gelijkheid en Inclusie.
Medewerkers	
<i>Minimaal dikgedrukte indicatoren, overige zijn optioneel voor verdieping.</i>	<u><i>Bij alle onderstaande indicatoren moet rekening gehouden worden met herleidbaarheid tot personen. Wanneer bijvoorbeeld een bepaalde groep erg klein is en daardoor wellicht niet meer anoniem, mag deze groep niet apart worden weergegeven.</i></u> Algemeen: - Toelichting op beleid (of link) diversiteit, gelijkheid en inclusiviteit. Inclusief doelstelling(en) met tijdsbepaling. - Het totaal aantal medewerkers, weergegeven in het totaal aantal personen en totaal aantal FTE. Leeftijdsverdeling: - Leeftijdsverdeling van medewerkers, verdeeld over de categorieën < 25 jaar, 25-30 jaar, 31-40 jaar, 41-50 jaar, 51-60 jaar en > 60 jaar. Genderverdeling: - Het totaal aantal medewerkers, per einde van het rapportagejaar, verdeeld naar man, vrouw, overig en niet-geregistreerd. Herkomst: - Het totaal aantal medewerkers per einde van het rapportagejaar, verdeel naar nationaliteit: Nederlands, Europees, buiten Europa. - Het totaal aantal nationaliteiten wat voorkomt onder het personeel per einde van het rapportagejaar. Contractvorm: - Het aantal medewerkers met een tijdelijk contract, per einde kalenderjaar, weergegeven als aantal en percentage ten opzichte van het totaal aantal medewerkers. - Het aantal en percentage medewerkers met een tijdelijk contract (inclusief oproepkrachten), per einde kalenderjaar, verdeeld naar man, vrouw, overig en niet-geregistreerd. - Het aantal en percentage medewerkers met een permanent contract, per einde kalenderjaar, verdeeld naar man, vrouw, overig en niet-geregistreerd. - Het aantal en percentage medewerkers met een tijdelijk contract (inclusief oproepkrachten), per einde kalenderjaar verdeeld naar nationaliteit: Nederlands, Europees, buiten Europa. - Het aantal en percentage medewerkers met een permanent contract, per einde kalenderjaar verdeeld naar nationaliteit: Nederlands, Europees, buiten Europa.

	Uitstroom: Uitstroom is een vorm van personeelsverloop, het heeft alleen betrekking op de medewerkers die de organisatie verlaten. - Het aantal en percentage medewerkers wat de organisatie heeft verlaten in het jaar waarover wordt gerapporteerd, weergegeven als aantal ten opzichte van het totaal aantal medewerkers. - Het aantal en percentage medewerkers wat de organisatie heeft verlaten in het jaar waarover wordt gerapporteerd, weergegeven per man, vrouw, overig en niet geregistreerd. - Het aantal en percentage medewerkers wat de organisatie heeft verlaten in het jaar waarover wordt gerapporteerd, verdeel naar nationaliteit: Nederlands, Europees, buiten Europa. - Het aantal en percentage medewerkers wat de organisatie heeft verlaten in het jaar waarover wordt gerapporteerd, verdeeld naar contractvorm permanent, tijdelijk of oproepkracht. Werken met een arbeidsbeperking: Met een arbeidsbeperking wordt bedoeld dat iemand door ziekte of een gebrek belemmerd wordt bij het verkrijgen van een baan of het verrichten van arbeid. Het hebben van een arbeidsbeperking omvat een breed begrip. Zo kan er een zintuigelijk of lichamelijk probleem zijn: slechthorend of slechtziend zijn bijvoorbeeld. Mensen met een nierziekte kunnen vaak geen volledige baan hebben, omdat zij enkele dagen per week moeten dialyseren. Andere lichamelijk gehandicapten kunnen gewoon aan het werk maar hebben een extra voorziening nodig zoals een gehandicaptentoilet, omdat zij in een rolstoel zitten. In het kader van diversiteit, gelijkheid en inclusiviteit wordt hier gekeken naar de feitelijke aanwezigheid bij de instellingen. De Participatiewet verplicht bedrijven vanaf een bepaalde grootte (25 medewerkers) een bepaald percentage arbeidsgehandicapten in dienst te nemen wat in principe gezien wordt als maatschappelijk verantwoord ondernemen. Maatschappelijk ondernemen wordt vanuit de overheid bemoedigd en ook de Wet Banenafspraken vormt een belangrijk onderdeel van het nationaal beleid meer arbeidsbeperkten aan het werk te helpen. - Het aantal en percentage medewerkers met een arbeidsbeperking, weergegeven als aantal ten opzichte van het totaal aantal medewerkers. - Het aantal en percentage medewerkers met een arbeidsbeperking, verdeeld naar man, vrouw, overig en niet geregistreerd. - Het aantal en percentage medewerkers met een beperking, verdeeld naar nationaliteit: Nederland, Europees, buiten Europa. - Het aantal en percentage medewerkers met een beperking, wat de organisatie heeft verlaten in het jaar waarover wordt gerapporteerd, verdeeld naar contractvorm permanent, tijdelijk of oproepkracht. Beloning: - Loonkloof analyse waarin het verschil in beloning per gender wordt geanalyseerd en weergegeven, berekenend op basis van het gemiddelde uurloon inclusief variabele componenten per categorie, per functieniveau, en per loongroep. Berekening uit te voeren conform de Monitor loonverschillen mannen en vrouwen van het CBS. Hiervoor wordt het gemiddelde loonniveau voor vrouwen afgetrokken van dat van mannen, de uitkomst gedeeld door het gemiddelde loonniveau voor mannen en vermenigvuldigd met 100. Dit geeft het gemiddelde loonverschil tussen mannen en vrouwen in uurloon als percentage van het loon van mannen.
--	---

	- Loonkloof analyse waarin het verschil in beloning per herkomstcategorie (Nederlands, Europees, buiten Europa) wordt weergegeven, berekend op basis van het gemiddelde uurloon inclusief variabele componenten per categorie, per functieniveau, en per loongroep Doorstroom: - Doorstroom analyse waarin het verschil in doorstroom naar andere/ hogere functies per gender, herkomst, en leeftijdscategorie, wordt geanalyseerd en weergegeven, per categorie, per functieniveau, en per loongroep (leaky pipeline). In deze analyse wordt de doorstroom in academische en professionele (ondersteunende) functies apart weergegeven. Management en toezicht: Overzicht van de genderverdeling, herkomst en leeftijdsopbouw van management en (interne) toezichthoudende organen. Onder 'management' vallen alle functies met een HR-verantwoordelijkheid, uitgesplitst naar functie(niveau) en loongroep. Onder toezichthoudende organen vallen raden van Toezicht, andere Adviesraden, OR of medezeggenschaporganen en formele klankbordgroepen en ouderraden. De samenstelling dient per toezichthoudend orgaan te worden gerapporteerd. Minimaal moeten de in het jaarverslag genoemde organen worden meegenomen in de rapportage.
Rapportage kenmerken	Deze indicatoren zijn op instellingsniveau. De kwantitatieve indicatoren dienen weergegeven te worden met de cijfers van verslagjaar naast die van de twee voorgaande jaren, voor zover deze beschikbaar zijn. Indien een indicator of toelichting niet van toepassing is, kan deze geheel worden weggelaten.
Herkomst CSRD	CSRD S1- eigen medewerkers, subcategorie gelijke behandeling CSRD S4- studenten (consumenten en eindgebruikers)
Verbonden SDG	3, 5 en 10
Verdere verdiepingen mogelijk heden	- Beschrijving van specifieke programma's en acties om Diversiteit, Gelijkheid en Inclusie te bevorderen. - Beschrijving of er sprake is van een gedifferentieerd aanname en bevorderingsbeleid. - Beschrijving van beschikbare trainingen voor leerlingen, studenten en medewerkers op het gebied van Diversiteit, Gelijkheid en Inclusie. - Rapportage ten aanzien van eerste generatie studenten in het Hoger Onderwijs inclusief gender, herkomst en leeftijdskenmerken en uitstroomgegevens. - Gemiddelde tijd op de loonlijst per gender, herkomst en leeftijdscategorie per einde van het jaar van rapportage. - Indicatoren ten aanzien van eigen medewerkers per opleiding/ afdeling uitsplitsen. - Glass-ceiling index toevoegen.
Bronnen	- Enquêtes, zoals het jaarlijks medewerkers tevredenheidsonderzoek en bij studenten de jaarlijkse monitor sociale veiligheid. Relevante wetgeving: Algemene Wet Gelijke Behandeling (AWGB), Wet op Ondernemingsraden (WOR), Richtlijn 2000/78/EG (Europese Unie), VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, VN Kinderrechtenverdrag.

Voorbeeld rapportage	Voorbeeld:								
	Management en intern toezicht	FTE	Percentage gender				Gemiddelde Leeftijd	Percentage met beperking	Aantal nationaliteiten
			V	M	Overig	NNB			
	RvT								
	CvB								
	MR								
	Directeuren/ stafhoofden								
	Totaal								

Bijlage H Toelichting organisatiecultuur

Algemeen: belang, definitie, regelgeving	Bij organisatiecultuur gaat het om de waarden, normen en gedragingen in de praktijk van de organisatie en hoe deze een bijdrage leveren aan een transparante en duurzame bedrijfsvoering ten gunste van alle belanghebbenden. Als onderwijs- en kennisinstellingen hebben wij hier een bovengemiddelde verantwoordelijkheid aangezien wij de toekomstige generatie(s) opleiden, en in ons onderzoek al decennialang aangeven dat actie noodzakelijk is. Vrijwel alle onderwijsinstelling in Nederland vallen onder een Code Goed Bestuur. Deze codes dienen als leidraad voor goed bestuur en helpen onderwijsinstellingen bij het vormgeven van hun governance structuur en het waarborgen van de kwaliteit van onderwijs, het realiseren van maatschappelijke doelstellingen en het creëren van maatschappelijk vertrouwen. Onderzoeksinstellingen hebben daarnaast nog de Nederlandse Gedragscode Wetenschappelijke integriteit. Deze code beschrijft de normen voor integer wetenschappelijk onderzoek.
Afwijkingen per sector	Organisaties die geen wetenschappelijk onderzoek of juist geen onderwijs uitvoeren, kunnen dit vermelden in de rapportage en indicatoren die hiermee samenhangen weglaten uit de rapportage.
Indicator (en) <i>Minimaal dikgedrukte indicatoren, overige zijn optioneel voor verdieping.</i>	Strategie en rapportage: - Beschrijving hoe duurzaamheid is opgenomen in de strategie en jaarverslaglegging. Met link naar de bijhorende stukken. - Beschrijving hoe het management en toezichthouders worden geïnformeerd, en hoe zij deze thema's meenemen in de besluitvorming. - Een beschrijving hoe de resultaten op de gerapporteerde indicatoren de strategie beïnvloeden en andersom. - Hoe u duurzaamheid integreert in uw waardeketen. Waarden: - Een beschrijving van de kernwaarden van de organisatie en hoe deze samenhangen met duurzaamheid. - Een beschrijving van de communicatie, ontwikkeling en evaluatie van de kernwaarden en hoe deze verantwoordelijkheid is belegd in de organisatie op operationeel, management, wetenschappelijk, bestuurlijk en toezichthoudend niveau. Toegewezen middelen: - Overzicht van de capaciteit (in aantal FTE en percentage van totaal) die is toegewezen aan duurzaamheidsbeleid, weergegeven per functieniveau. Als hier externe partners een rol in hebben, worden deze ook hier beschreven en meegenomen in het capaciteitsoverzicht. - Het aantal FTE wat is toegewezen aan duurzaamheidsbeleid, per einde kalenderjaar, weergegeven als aantal ten opzichte van het totaal aantal FTE. - Het aantal FTE wat is toegewezen aan duurzaamheidsbeleid vertaald naar € en of dit budget structureel of tijdelijk beschikbaar is (onderdeel is van de meer-jaren begroting of als project of tijdelijk budget is gealloceerd). - Het toegewezen budget voor duurzaamheidsbeleid in €, anders dan het aantal toegewezen FTE, en of dit budget structureel of tijdelijk

	beschikbaar is (onderdeel is van de meer-jaren begroting of als project of tijdelijk budget is gealloceerd). - Indien het aantal FTE niet bekend is of duurzaamheid als kerntaak niet als zodanig binnen functies is belegd, kan er een beschrijving worden gegeven van de verankering van duurzaamheid in de lijnverantwoordelijkheid. In dat geval wordt er beschreven welke functies een uitvoerende duurzaamheidstaak hebben, of zij specifieke training krijgen op dit gebied en wordt een inschatting gegeven hoeveel % van de werkzaamheden aan duurzaamheidstaken wordt besteed. Beloningsregelingen: - Beschrijving of de organisatie een beloningsbeleid heeft en of voor de toekenning van beloningen de prestaties worden getoetst aan specifieke duurzaamheidscriteria. - Indien voor de toekenning van beloningen de prestaties worden getoetst aan specifieke duurzaamheidscriteria, een beschrijving van deze criteria toevoegen. - Indien voor de toekenning van beloningen de prestaties worden getoetst aan specifieke duurzaamheidscriteria, een beschrijving geven van het deel (percentage) van de variabele beloning wat hieraan wordt toegekend. - Beschrijving of duurzaamheidscriteria een vast onderdeel zijn voor het beoordelen van prestaties (onderdeel van jaargesprekken en/of ontwikkelplannen) van medewerkers. Overige regelingen gerelateerd aan organisatiecultuur: - Vermelden welke Code van Goed Bestuur van toepassing is en de link naar dat reglement opnemen in de rapportage. Indien er nog een aanvullend bestuursreglement van toepassing is wordt dat toegelicht en specifiek aangegeven waar dit een aanvulling is op de algemeen geldende gedragscodes. - Vermelden of er een Gedragscode Wetenschappelijke Integriteit van toepassing is en de link naar de code opnemen in de rapportage. - Vermelden of er een klokkenluidersregeling van toepassing is en indien er een klokkenluidersregeling van toepassing is de link toevoegen aan de rapportage en beschrijven hoe deze regeling klokkenluiders beschermt. Verantwoordelijkheden en beleid: - Beschrijving hoe duurzaamheid is belegd en verankerd in de organisatie, zowel op operationeel, management, wetenschappelijk, bestuurlijk(strategisch) en toezichhoudend niveau. - Beschrijving van de specifieke functies die een verantwoordelijkheid hebben voor de verankering van duurzaamheid in de organisatie, zowel op operationeel, management, wetenschappelijk, bestuurlijk en toezichhoudend niveau. - Beschrijving van het bestaande duurzaamheidsbeleid van de organisatie en de mate waarin dit beleid openbaar wordt gemaakt (link toevoegen). - Een beschrijving van de doelstellingen die zijn opgenomen in dit beleid en de acties die worden ingezet om deze doelstellingen te realiseren.
Rapportage kenmerken	De indicatoren dienen weergegeven te worden met de cijfers van het verslagjaar naast die van de twee voorgaande jaren indien de data beschikbaar is. Wanneer beschrijvend wordt gerapporteerd, dient een beschrijving van de ontwikkeling in het verslagjaar in relatie tot de twee voorgaande jaren te worden toegevoegd.
Herkomst CSRD	VSME B2.80; CSRD GOV-3; CSRD G1-1; CSRD ESRS 2

Verbonden SDG	12
Verdiepings mogelijk heden	Beschrijving in hoeverre er bij wervings- en selectieprocessen specifiek aandacht is voor duurzaamheidscriteria in vacatureteksten, functieprofielen en eventuele assessments.
Bronnen	Code goed bestuur in het primair onderwijs, Code goed onderwijsbestuur VO, Code goed bestuur Universiteiten, Nederlandse gedragscode Wetenschappelijke Integriteit, Unesco- reimagining our futures together- a new social contract for education, Unesco- education for sustainable development- a roadmap, Allean- Towards Climate Sustainability of the academic system in Europe and beyond, Lloyds/ PWC- drivers of growth- universities' enhanced civic role at the heart of national prosperity
Voorbeeld rapportage	

Bijlage I Toelichting dierenwelzijn

Algemeen: belang, definitie, regelgeving	Als een organisatie werkt met dieren, moeten die met zorg goed worden behandeld. Dierenwelzijn dient beschermd te worden. Dierenwelzijn impliceert dat een dier een goed welzijn ervaart als het gezond is, comfortabel, goed gevoed en veilig is, niet lijdt aan onaangename toestanden zoals pijn, angst en leed, en in staat is gedragingen te vertonen die belangrijk zijn voor zijn fysieke en mentale toestand (conform Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling; OESO-richtlijnen). Lang niet alle onderwijs- en onderzoeksorganisaties werken met dieren. Indien een organisatie wel met dieren werkt kan dit onderwerp materieel zijn en zou het dus passend zijn om deze op te nemen in de duurzaamheidsverantwoording.
Afwijkingen per sector	
Indicator (en) <i>Minimaal dikgedrukte indicatoren, overige zijn optioneel voor verdieping.</i>	- Toelichting beleid dierenwelzijn - Link naar openbare rapportages dierenwelzijn
Rapportage kenmerken	
Herkomst CSRD	ESRS G1-1
Verbonden SDG	12, 14 en 15
Verdiepings mogelijk heden	
Bronnen	De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) inspecteert of bedrijven die dieren houden zich aan de regels voor dierenwelzijn houden. Op hun site zijn de wetten, regels en inspectieresultaten te vinden.
Voorbeeld rapportage	

Bijlage J Toelichting zakelijk gedrag en integriteit

Algemeen: belang, definitie, regelgeving	Het onderwerp zakelijk gedrag en integriteit richt zich specifiek op zaken zoals relaties met leveranciers, onwettig gedrag en fraude, politieke invloed en inkoop- en betalingspraktijken. De relaties met leveranciers inclusief betalingspraktijken gaan over het betalen van eerlijke prijzen en het voorkomen van machtsmisbruik waarbij de belangen van leveranciers kunnen worden geschaad. Onderdeel van het voorkomen van onwettig gedrag en fraude is het bevorderen van transparante en ethische betalingspraktijken door het implementeren van effectieve controles en procedures en door het verzorgen van training op dit gebied. Voorbeelden van politieke invloed en betrokkenheid zijn nationale en internationale koepelorganisaties, brancheorganisaties, samenwerkingen en allianties, gericht op het vertegenwoordigen van de belangen van de (gezamenlijke) organisatie.
Afwijkingen per sector	Een aantal indicatoren is alleen voor een deel van de onderwijs- en kennisinstellingen van toepassing. Indien dit het geval is, staat er achter het thema of indicator voor welke deel het geldt.
Indicator (en) <i>Minimaal dikgedrukte indicatoren, overige zijn optioneel voor verdieping.</i>	Beheer van relaties met leveranciers en betalingspraktijken (MBO, HBO, WO en kennis): - Beschrijving van het beleid waarmee late betalingen wordt tegengegaan waarbij betalingspraktijken voor het MKB specifiek worden toegelicht. - Berekening van het gemiddelde aantal dagen dat nodig is om een factuur te betalen, gerekend vanaf de datum waarop de contractuele of wettelijke betalingstermijn begint te lopen, weergegeven ten opzichte van de standaard betalingsvoorwaarden van de organisatie. Indien mogelijk wordt het MKB hierin als aparte groep meegenomen en weergegeven. - Berekening van het percentage betalingen wat binnen de voor de organisatie standaard aangegeven betalingstermijn plaatsvindt. - Toelichting op de doelstellingen ten aanzien van beheer van relaties. Inkoop (MBO, HBO, WO en kennis): - Beschrijving of en hoe duurzaamheid (zowel sociale aspecten als milieuaspecten) onderdeel uitmaakt van het inkoopbeleid en inkoopproces van de organisatie. - Beschrijving of bij de selectie van contractpartners sociale en milieucriteria meegenomen worden als onderdeel van het selectieproces en hoe zwaar deze criteria mee worden genomen ten opzichte van de totale weging. - Beschrijving van het type, aantal en percentage inkopen/ aanbestedingen waarbij duurzaamheid een substantieel onderdeel uitmaakte van de selectie- of gunningscriteria. - Toelichting op de doelstellingen ten aanzien van inkoop. Onwettig gedrag en fraude: - Beschrijving van het beleid en doelstellingen van de organisatie voor het voorkomen van onwettig gedrag en fraude, inclusief mogelijkheden om dit te signaleren en aan te pakken. Hierbij wordt er onderscheid gemaakt tussen bedrijfsvoering en wetenschappelijk en wordt dit afzonderlijk van elkaar beschreven. - Beschrijving hoe het onderzoek naar incidenten plaatsvindt, bij wie dit als verantwoordelijkheid is belegd en aan wie de resultaten worden gerapporteerd. Hierbij wordt er onderscheid gemaakt tussen

	bedrijfsvoering en wetenschappelijk en wordt dit afzonderlijk van elkaar beschreven. - Beschrijving of medewerkers informatie en/of training ontvangen ten aanzien van dit onderwerp en ter voorkoming van onwettig gedrag en fraude, of hier een verplichting geldt en welke functies/ niveaus in de organisatie dit betreft. Hierbij wordt er onderscheid gemaakt tussen bedrijfsvoering en wetenschappelijk en wordt dit afzonderlijk van elkaar beschreven. - Beschrijving of er sprake is van de registratie van betaalde en onbetaalde nevenactiviteiten van de medewerkers van de organisatie, waarbij de nevenwerkzaamheden van bestuurders en hoogleraren openbaar worden gepubliceerd (HBO en WO). - Beschrijving welk proces er is ingericht om onwettig gedrag en fraude op te sporen, hoe het onderzoek naar incidenten plaatsvindt, bij wie dit als verantwoordelijkheid is belegd en aan wie de resultaten worden gerapporteerd. Hierbij wordt er onderscheid gemaakt tussen bedrijfsvoering en wetenschappelijk en wordt dit afzonderlijk van elkaar beschreven. - Het aantal meldingen van onwettig gedrag en fraude in het rapportagejaar. Politieke invloed en betrokkenheid (MBO, HBO, WO en kennis): - Een beschrijving hoe de verantwoordelijkheid voor politieke betrokkenheid is belegd en verankerd in de organisatie, op management, wetenschappelijk, bestuurlijk en toezichthoudend niveau. - Een beschrijving van de deelname aan organisaties die erop gericht zijn om de belangen van de organisatie te vertegenwoordigen, met welk doel er wordt deelgenomen (welke belang wordt er vertegenwoordigd), inclusief het soort en aantal functies die hiervoor binnen de organisatie zijn ingericht. - Beschrijving of er sprake is van een directe (bijdrage via een organisatie) en indirecte (rechtstreeks aan een politieke partij/ vertegenwoordiger) financiële of in natura bijdrage, inclusief een beschrijving van de omgang van de bijdragen - Toelichting op de doelstellingen ten aanzien van politieke invloed en betrokkenheid.
Rapportage kenmerken	De indicatoren dienen weergegeven te worden met de cijfers van het verslagjaar naast die van de twee voorgaande jaren indien de data beschikbaar is. Wanneer beschrijvend wordt gerapporteerd, dient een beschrijving van de ontwikkeling in het verslagjaar in relatie tot de twee voorgaande jaren te worden toegevoegd.
Herkomst CSRD	CSRD G1.GOV-1, CSRD G1-1 t/m 6
Verbonden SDG	12
Verdiepings mogelijkheden	
Bronnen	Nevenwerkzaamheden hoogleraren vanaf nu beter inzichtelijk Universiteiten van Nederland Code goed bestuur in het primair onderwijs, Code goed onderwijsbestuur VO, Code goed bestuur Universiteiten, Nederlandse gedragscode Wetenschappelijke Integriteit, UNL sectorale regeling nevenwerkzaamheden.

Bijlage K Toelichting duurzaamheid in onderwijs

Algemeen: belang, definitie, regelgeving	Vele instellingen gebruiken hun eigen referentiekader voor duurzaamheid in het onderwijs. Op het moment van schrijven zijn deze referentiekaders volop in ontwikkeling. Een voorbeeld vanuit de Europese Unie is GreenComp, deze is hieronder als voorbeeld uitgewerkt bij de indicatoren. Voor vergelijkbaarheid onderling in balans met ruimte om eigen ontwikkelingen te tonen dient in de toekomst een kader te worden gekozen. Mogelijk kunnen de sectorraden hier een rol spelen. Voorbeeld overige alternatieven: • Transformatief Duurzaamheidsonderwijs • Unesco Key principles of Greening Education • A rounder sense of purpose • Inner Development Goals • Ontwerpprincipes Regeneratief Onderwijs • Whole school approach
Afwijkingen per sector	
Indicator (en) <i>Minimaal dikgedrukte indicatoren, overige zijn optioneel voor verdieping.</i>	Toelichting over hoe duurzaamheid in het onderwijs is vervlochten aan de hand van een gekozen referentiekader. Hierbij onderscheid maken in generiek, onderwijsbrede verankering van duurzaamheid en specifiek op duurzaamheid gerichte evenementen, projecten of vakken.
Rapportage kenmerken	
Herkomst CSRD	
Verbonden SDG	12
Verdiepings mogelijk heden	• Voor een passend framework rest een kennisvraag, waarbij de taxonomie van belang is. Deze verdiepingswens is opgenomen in het overzicht van voorgenomen wijzigingen (bijlage O). • Doelstelling organisatie
Bronnen	Duurzaamheid in het Onderwijs RVO.nl GreenComp: the European sustainability competence framework - European Commission Whole School Approach – leren voor morgen Monitoringraamwerk voor natuurinclusief Nederland — Collectief Natuurinclusief Stimuleert leerlingen tot duurzaam denken en doen - Eco-Schools
Voorbeeld rapportage	

Bijlage L Toelichting duurzaamheid in onderzoek

Algemeen: belang, definitie, regelgeving	Op het moment van schrijven zijn referentiekaders voor duurzaamheid in onderzoek nog volop in ontwikkeling. Uit de huidige ontwikkelingen op dit gebied blijkt dat hier eventueel een toespitsing komt op milieu impact van onderzoek zoals materiaal gebruik, vervuiling en energieverbruik van onderzoek infrastructuur, dataveiligheid en academische integriteit. Voor vergelijkbaarheid onderling in balans met ruimte om eigen ontwikkelingen te tonen dient in de toekomst een framework te worden gekozen.
Afwijkingen per sector	Onderzoek komt voor in het MBO met practoraten, in het HBO met lectoraten en maakt deel uit van de wetenschap in het WO en de wetenschap/kennisinstellingen.
Indicator (en) <i>Minimaal dikgedrukte indicatoren, overige zijn optioneel voor verdieping.</i>	Toelichting over hoe duurzaamheid in het onderzoek is vervlochten aan de hand van gekozen referentiekader. Hierbij onderscheid maken in generieke verankering van duurzaamheid in onderzoek en specifiek op duurzaamheid gerichte onderzoeken.
Rapportage kenmerken	
Herkomst CSRD	
Verbonden SDG	12
Verdiepings mogelijk heden	- Voor een passend framework rest een kennisvraag, waarbij de taxonomie van belang is. Deze verdiepingswens is opgenomen in het overzicht van voorgenomen wijzigingen (bijlage O). - Doelstelling organisatie
Bronnen	
Voorbeeld rapportage	

Bijlage M Toelichting duurzaamheid in valorisatie

Algemeen: belang, definitie, regelgeving	Duurzaamheid in valorisatie is het proces van waardecreatie uit kennis, door kennis geschikt en/of beschikbaar te maken voor duurzame economische en/of maatschappelijke benutting en te vertalen in duurzame producten, diensten, processen en nieuwe bedrijvigheid. Op het moment van schrijven zijn referentiekaders voor duurzaamheid in valorisatie nog volop in ontwikkeling. Voor vergelijkbaarheid onderling in balans met ruimte om eigen ontwikkelingen te tonen dient in de toekomst een framework te worden gekozen. Dit voornemen is opgenomen in bijlage O, het overzicht
Afwijkingen per sector	Valorisatie is alleen van toepassing op instellingen met een onderzoeksdeel. FO valt hierbuiten. Onderzoek komt voor in het MBO met practoraten, in het HBO met lectoraten en maakt deel uit van de wetenschap in het WO en de wetenschap/kennisinstellingen.
Indicator (en) <i>Minimaal dikgedrukte indicatoren, overige zijn optioneel voor verdieping.</i>	Toelichting over hoe duurzaamheid in de valorisatie is vervlochten aan de hand van gekozen referentiekader.
Rapportage kenmerken	De indicatoren dienen weergegeven te worden met de cijfers van het verslagjaar naast die van de twee voorgaande jaren indien de data beschikbaar is. Wanneer beschrijvend wordt gerapporteerd, dient een beschrijving van de ontwikkeling in het verslagjaar in relatie tot de twee voorgaande jaren te worden toegevoegd.
Herkomst CSRD	
Verbonden SDG	12
Verdiepings mogelijk heden	- Voor een passend framework rest een kennisvraag, waarbij de taxonomie van belang is. Deze verdiepingswens is opgenomen in het overzicht van voorgenomen wijzigingen (bijlage O). - Doelstelling organisatie.
Bronnen	
Voorbeeld rapportage	

Bijlage N Toelichting duurzaamheid in leerling- en studentorganisaties

Algemeen: belang, definitie, regelgeving	Het onderwerp duurzaamheid in leerling en student organisaties richt zich op de wijze waarop duurzaamheid verweven zit in of van waaruit de organisatie werkt. Leerling- en studentenorganisaties zijn organisaties voor en door leerlingen of studenten.
Afwijkingen per sector	Organisaties die geen leerling of student organisaties hebben, kunnen dit vermelden in de rapportage en indicatoren die hiermee samenhangen weglaten uit de rapportage.
Indicator (en) <i>Minimaal dikgedrukte indicatoren, overige zijn optioneel voor verdieping.</i>	- Beschrijving van de verschillende duurzame leerling/studenten organisatie(s) (Denk aan Green Office, impacthub, living lab, vegan association). - Beschrijving van het doel van de organisatie en op welke wijze het bijdraagt aan duurzaamheid. - Beschrijving van de activiteiten van de organisatie en op welke wijze deze bijdragen aan duurzaamheid. - Beschrijving van de Fte ondersteuning duurzame organisaties van leerlingen of studenten.
Rapportage kenmerken	De indicatoren dienen weergegeven te worden met de cijfers van het verslagjaar naast die van de twee voorgaande jaren indien de data beschikbaar is. Wanneer beschrijvend wordt gerapporteerd, dient een beschrijving van de ontwikkeling in het verslagjaar in relatie tot de twee voorgaande jaren te worden toegevoegd.
Herkomst CSRD	
Verbonden SDG	
Verdiepings mogelijkheden	
Bronnen	
Voorbeeld rapportage	

Bijlage O Overzicht voorgenomen wijzigingen

Betreft wijzigingen in vergelijking tot vorige versie en te overwegen wijzigingen geparkeerd voor een volgende keer. Bij deze eerste versie is dit nog niet van toepassing.

Nr.	Wat	Wanneer
1	Best practices toevoegen bij uitwerking onderwerpen.	2026
2	Toelichting energieverbruik en opwekking voor PO in aansluiting op programma huisvesting toevoegen.	2026
3	Aansluiting nieuwe csrd omnibus wetgeving met handreiking.	2026
4	Keuze en uitwerking gedeeld kader voor toelichting circulariteitsbeleid inclusief inkoop – materiaalinstroom.	nnb
5	Keuze en uitwerking kader/ framework duurzaamheid in het onderwijs.	nnb
6	Keuze en uitwerking kader/ framework duurzaamheid in het onderzoek.	nnb
7	Keuze en uitwerking kader/ framework duurzaamheid bij valorisatie.	nnb

Samen Verantwoorden

